

Петар Хр. ИЛИЕВСКИ

ГРИГОРИЈ ПЕЛАГОНИСКИ КАКО ПРЕВОДАЧ ОД ГРЧКИ

1. Словата на познатиот грчки проповедник од XVI в. Дамаскин Студит, преведени прво на црковнословенски со малу примеси од народниот говор, а подоцна сами или заедно со слова на други автори често преработувани и препишувани на чист народен јазик и распространени под името *Дамаскини*, одиграле важна културна улога во историјата на јужните Словени. По мнението, речиси, на сите филолози што се занимавале со проблемот на Дамаскинците, најстариот превод на зборникот *Θησαυρός*¹ од Дамаскин Студит бил извршен во Македонија². Во науката тој е познат под името *Македонски превод на Дамаскинои*³. Општопримено е дека Македонскиот превод на Да-

¹ Овој зборник добил широка распространетост како кај Грците така и кај јужните Словени, а познати се и три превода на рускословенски и еден на турски за христијаните од Мала Азија. Од втората половина на XVI в. до крајот на XIX в. во Македонија и Бугарија тој е преведуван целосно или делумно десетина пати. Во текот на околу два и пол века словата од овој зборник сами или заедно со творби на други автори биле, речиси, единствената забавна, научна и поучна лектира не само кај Грците, туку и кај јужните Словени. Од црковните власти тој бил препорачуван да се чита на црковните служби, но погрешно би било да се смета дека им бил наложен на масите. Тој бил радо прифатен од народот прво затоа што бил написан на разбирлив јазик, за разлика од, речиси, сета друга литература која била на архаичен и за народот мртов јазик. Но не само заради тоа. Во XVI век имало и други автори кои пишувале на народен јазик, но тие не станале така популарни како Дамаскин Студит и неговиот *Θησαυρός*. Словата од овој зборник не се само религиозно-морални поуки. Тие содржат и многубројни податоци од областа на философијата, психологијата, физиологијата, астрономијата и др. Иако во многу случаи наивни и ненаучни, овие податоци, за она време многу интересни, на зборникот му придавале енциклопедиски карактер. Освен тоа, овој зборник се наложил сам и со својата уметничка, литературна и наместа поетска вредност. На грчки до денеска зборникот не престанал да се издава.

² П. Лавров, *Дамаскин Студит и зборници еја имени „Дамаскини“*, Одеса 1899, стр. 59; Б. Цонев, *Новобългарска писменост преди Пайсия*, Български преглед, год. I (1894), кн. VIII, стр. 90s. Подоцна, во својата *Историја на българският ез.* I 233s. го промени мнението и го постави т.н. „Средногорски превод“ пред Македонскиот. Л. Милетиќ, *Койривеценски дамаскин*, Български старини кн. II, стр. XV; Б. Пенев, *Историч на новата българска литература*, т. II, София стр. 94; Донка Петканова — Тотева, *Дамаскините в българската литература*, София 1965, стр. 51 s.; Евг. И. Демина *Тихоновскиот дамаскин*, София 1968, стр. 42. s.

³ Терминот „Македонски превод на Дамаскинои“ е воведен од Б. Цонев, сп. *Истор.* на блг. ез. I, стр. 233.

маскиот е извршен од Григориј, епископ пелагониски и прилепски и затоа трудот е познат и под името „Григориев превод“⁴.

Трудот на еп. Григориј, како словенски споменик од XVI в., има своја вредност и независно од квалитетот на преводот. За историјата на македонскиот јазик тој е од извонредно голема важност, зашто во ниен од поранешните споменици нема проникнато толку многу елементи од живиот народен говор како во него. Но од друга страна не е без значење и прашањето како *ей*. *Григориј преведувал од грчки*. Судбината на овој труд, како што веќе укажавме порано⁵, во голема степен зависела од тоа како е тој преведен и на какви принципи бил построен преводот. Освен тоа, со одговорот на ова прашање се фрла извесна светлина и на самиот преводач, еп. Григориј, којшто има големи заслуги за овој крупен потфат, а познат е само по име. Григориј Пелагониски неоспорно играл важна улога во културниот и општествениот живот на нашиот народ пред околу 400 години и заслужува да биде предмет и на посебни студии. Засага единствениот извор од каде што можеме да прпеме повеќе податоци за личноста на еп. Григорија е неговиот труд — Македонскиот превод на Дамаскиот.

Споредувајќи го овој превод со грчкиот оригинал, можевме да се увериме дека тој не е насекаде ист. Има слова кои се сосема добро преведени, но има места, па и цели слова, каде што преводот не е на висина и се допуштани грешки од различен вид. Спонтано се наметна прашањето дали се грешките направени во моментот кога му ослабувало вниманието на преводачот, или пак при преводот зело учество и друго лице. Ако е верно второво, можеме ли и понатаму да го нарекуваме целиот Македонски превод на Дамаскиот „Григориев превод“? Со овој напис ќе се обидеме да одговориме и на ова прашање. За среќа две слова (сл. за *Недела на мишарој* и *фарисејој* — 21 и сл. за *Недела на блудниот син* — 22) можат со сигурност да му се припишат на Григориј Пелагониски, како што се гледа од насловите на овие слова во некои ракописи. Нивниот текст, кој во обем изнесува 90 страници, е доволен да се оцени квалитетот на неговата работа, а освен тоа тој може добро да послужи и како критериум за определување авторството и од останатиот текст на зборникот кој содржи вкупно околу 1100 ракописни страници. Но пред да преминеме кон прашањето како Григориј Пелагониски преведувал од грчки и да ги изнесеме резултатите од тоа иследување, да видиме прво што се знае досега за него.

2. Името на Григориј, еп. пелагониски и прилепски, во науката за прв пат се спомнува во средината на минатиот век од В.И. Григо-

⁴ П. Лавров, којшто прв се занимавал со овој превод, истакна, *о. с.* стр. 17, дека целиот превод е дело на еп. Григориј и ова негово мнение беше прифатено од сите подоцнежни иследувачи.

⁵ сп. За „Среднојорскиот“ превод на Дамаскиот, Македонски јазик XI—XII, 1960/61, стр. 71.

рович⁶ кој одбележува во својот *Очерк ѱѱтешесѱвѱ ѱо европейской Турѱиѱ* дека при посетата на манастирот Трескавец во 1845 год. во црковната паперта ги видел ракописите: *О ѱѱсменех* од Константин Костенечки и *Преводои од Мешафрастѱа* на Григориј еп. пелагониски и прилепски. А. Викторов⁷ во својот опис на ракописите од Севастјановата збирка во 1881 г. прв даде јасен и сигурен податок за Григориј Пелагониски во врска со ракописниот зборник бр. 50 (1480) составен од 18 различни фрагменти. Шеснаесеттиот по ред фрагмент, којшто се состои од 5 листа, содржи дел од средината и крајот на едно и почетокот на друго слово со следниов наслов: *Слово о прѱтчи мѱтара и фансеа. По ѱпѱцим езыѱе. прѱемлет сѱе слово о еже не плакати. и о смѱрненѱе. и исповѱданѱе. прѱложеное в(о)г(о)люб(е)зным еп(и)ск(о)пѱм пелагонискѱм и прилепскѱм смѱрненномоу Григорию слово ка, а над насловот стои: Дамаскѱноу монахѱ вподѱкон и оучителю. П. Лавров ги објави трите фрагмента во прилогот на својата студија *Дамаскин Сѱудѱиѱ и сборники еѱо имени „Дамасѱины“ в ѱоославѱнской ѱѱсѱменносѱиѱ* стр. 64—68. Тој имал можност да прегледа и еден ракопис, превод на сите 36 слова од зборникот *Θησαυρός* на Дамаскин Студит, ркп. 318 од бившата Белградска народна библиотека (порано сопственост на Полошкиот манастир „св. Георги“ од Тиквеш на р. Црна, како што можело да се види од записите на л. 14 и л. 514)⁸, како и еден помал ракопис, без почеток и крај, бр. 129 од истата библиотека со 5 слова од Дамаскина Студита. Споредувајќи го 16-от фрагмент од ркп. бр. 50 на Севастјановата збирка, каде што се спомнува името на преводачот, со ракописите бр. 318 и 129 од БНБ, тој установи дека сите тие се дело на ист преводач — еп. Григориј. Кон овие ракописи тој, сосема оправдано, го приклучи и ракописот на Киевската духовна академија бр. 33 со последните 16 слова од *Θ.*, за кој веќе беше пишувал В. Певницкиј⁹ и во својата студија поместил долги цитати од него.*

Во некои наслови на словата од овие ракописи се спомнува дека се од Метафраста и од Дамаскина. Во насловите на грчкиот текст од *Θ.* редовно се одбележува дали е текстот на словото оригинален од Дамаскина или е, пак, само прераскажан на народен јазик (*μεταφρασθεϊς/θέν εις κοινην γλωσσαν*) од други извори. Седумте слова за светителите (за св. Георги — 14, Теодор Стратилат — 17, св. Евстатиј — 19, св. Никола — 20, Марија Египетска — 27, св. Димитрија — 35

⁶ Виктор Григорович, *Очерк ѱѱтешесѱвѱ ѱо европейской Турѱиѱ*, II изд. Москва 1877, стр. 160.

⁷ А. Викторов, *Собрание рукописей П. И. Севастѱянова*, 50 год. Румѱн. музеѱ, Москва 1881, стр. 73—75.

⁸ На л. 14, според Лавров, *о. с.* стр. 10: *сѱ ѱтаѱ книга завѱмаѱ Дамаскин еѱтѱ мѱнастѱрска полошка храмѱ сѱга великомоуѱченѱка геѱргѱѱ лице кто оудержитѱ еѱѱ за себе да воудетѱ еѱмоу соперѱник сѱѱи геѱргѱѱе на страшное и второе христово пришеѱствие Каличе Даскал.*

На л. 514, според Љ. Стојановиѱ, *Кашалѱ*. . . IV, стр. *Сѱѱа книга глаголеѱа Дамаскин, мѱнастѱра Полошко, храма светѱаго великомоуѱченѱка Геѱргѱѱѱ. Придох и азѱ подѱѱ негоѱви сени и ѱѱциѱѱ се вѱ лето ѱ ѱѱплѱщенѱе господѱ нашего Иѱсуса Христа, аѱмѱ (1746).*

⁹ Певницкиј В., *Рукописный сборник ѱроповѱдей ѱѱодѱкона Дамаскина Сѱудѱиѱѱѱ*, Труды Киевской Духовной академии, октябрь 1877, стр. 3—44.

и Теодор Тирон — 36), потоа словото за Благовештение и словото за Недела на страшниот суд се така прераскажани, а другите се оригинални состави на Дамаскин Студит. Зборот *Μεταφρασθέν* од овие 9 слова преводачот на Македонскиот превод на Дамаскиног го поврзал со името на хагиографот Симеон Метафраст од IX в. и го превел: *wt* *Μεταφραστα*. До збрката можело да дојде, како што забележи и Лавров¹⁰, поради тоа што изразот *Μεταφρασθέν* се среќава, главно, во насловите на словата за светители, какви што пишувал Метафраст. Такви слова — житија на светители од Метафраст имало преведено и на црковнословенски¹¹ и за нив можел да знае преводачот.

Лавров сосема оправдано претпостави дека *Преводоii од Μεταφραστα* на Григориј Пелагониски, што Григорович го видел во манастирот Трескавец, всушност бил превод на зборникот Θ. од Дамаскин Студит, но се чуди како можело да му избега од очите на Григорович името на Дамаскина¹².

Љуба Стојановиќ во својот *Каталоги* на ракописите од Белградската народна библиотека IV¹³ откри уште еден податок за Григориј Пелагониски. Во описот на ракописот бр. 315 (419), (без почеток и крај, — Зборник на проповеди кој содржел 5 Дамаскинови слова)¹⁴, го цитира насловот на словото за *Недела на блудниот син*, каде што е одбележено: приведено от в(о)г(о)люб(ε)знаго епископа Пелагонiiю и Πριηпа смβρεнаго Григорiiа.

3. Прв ја истакна големата важност на Григоријевиот превод на Дамаскиног П. А. Лавров¹⁵. Од околу 30 зборници — Дамаскини, колку што му биле познати дотогаш нему, тој најде дека ракописот бр. 318 од БНБ е еден од најважните како по полнота, така и по особеностите на јазикот. Лавров сметаше дека со систематското проучување на овој зборник ќе се разрешат повеќе прашања во врска со првите преводи на Дамаскиног и јазикот на кој се преведувани тие. Затоа тој даде и сугестија за публикување на тој зборник. Но ракописот, недоволно проучен и неиздаден, пропадна заедно со другите два Дамаскина (бр. 129 и 315) во пожарот на Белградската народна библиотека во 1941 год. Поради тоа проучувањето на овој важен споменик беше оневозможено.

¹⁰ О. с. стр. 17s.

¹¹ Сп. VI. Мошин, *Ќирлиски рукописи Југословенске академије*, I, 1955, стр. 104s.

¹² Ако се земе под внимание фактот дека Григорович, според неговите зборови, о. с. стр. 116, не бил дочекан многу љубезно во Трескавец и нерадо му биле покажувани ракописи, не е чудно што тој немал можност да му посвети повеќе внимание на ракописот и поради тоа да не го забележи името на Дамаскин Студит. Дваесет години, подоцна, кон крајот на мај 1865 год. и архимандритот Антонин го посетил Трескавец. Тој таму нашол еден сандак со книги, меѓу кои и петнаесетина ракописи, но поради тоа што собата каде што се чувале книгите била темна и влажна, не можел да остане таму подолго и не дал опис на ракописите, сп. архим. Антонин, *Поџдка въ Румелию* СПб, 1879, Перлеле 27 и 28 мај.

¹³ Љ. Стојановиќ, *Каталоги Народне библиотеке у Београду* IV, бр. 419.

¹⁴ Љ. Стојановиќ, I. с., погрешно го смета Дамаскина Студита за исто лице со Јована Дамаскина, затоа и допушта дека ракописот можел да биде од XV век.

¹⁵ О. с., стр. 17.

Со откривањето на ракописот од Кичевскиот манастир — Пречиста, т.н. *Крнински Дамаскин*¹⁶ со првите 20 слова од овој превод и на ракописот бр. 66 од Патријаршиската библиотека во Белград, досега недоволно познат¹⁷, со првите 16 слова, сепак се даде можност за иследување на Григоријевиот превод.

Благодарение на тоа што Киевската публична библиотека, каде што се чува сега спомнатиот ракопис бр. 33 на Киевската духовна академија, ни испрати нужни податоци¹⁸ и микрофилм од овој ракопис, можевме да правиме споредби меѓу него и ракописот од Кичевскиот манастир. При тоа можевме да се увериме дека тие претставуваат два дела на еден ист ракопис¹⁹.

Крнинскиот ракопис, сега сопственост на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ бр. 594, има лакуни поради загубени листови во словата 1—4, 6, 14 и 20. Лакуните до 14 слово можат да се пополнат од ракописот бр. 66 на Патријаршиската библиотека, кој како што покажавме²⁰ незнатно се разликува од Крнинскиот само по однос на некои правописни особености. Еден дел од крајот на 20 слово (за св. Никола), каде што има изгубени листови во Крнинскиот Дамаскин, може да се дополни со фрагментот од ркп. бр. 50 на Севастјановата збирка, сега во Румјанцевскиот музеј, при Государственная библиотека имени Ленина во Москва. По таков начин, со исклучок на една мала празнина во крајот на словото за св. Никола, се комплетира целиот Македонски превод на Дамаскиниот и со тоа се овозможи систематска студија како за преводот и јазикот на овој драгоцен за историјата на нашиот јазик споменик, така и за преводачот еп. Григориј.

¹⁶ Сп. *За Македонскиот превод на Дамаскиниот*, Македонски јазик XI—XII, 1960—61, стр. 41 s.

¹⁷ Д. Руvaraц, *Два зборника пројоведи Дамаскина Сидудийа*, Гласник Срп. правосл. патријаршије, год. III, 1922, бр. 3, стр. 37—39, бр. 4, стр. 50—52. Сп. уште Македонски јазик XI—XII, стр. 41, 62 s.

¹⁸ Според *Описаніе рукописей церковно-археологической музеи при Киевской Духовной академии*, вып. II, Киев 1877, составен од Н. И. Петров, под бр. 290—33, се одбележува дека овој ракопис постапил во академијната библиотека од збирката на архим. Антонин. Од спомнатиот труд на архим. Антонин, *Поџдка въ Румелию*, стр. 297 s. се гледа дека авторот бил во Слепче на 26 мај 1865 г. Таму тој опишува со колку голема заинтересираност барал ракописи. Не е исклучено дека овој ракопис, кој на крајот содржи запис дека припаѓал на манастирот св. Никола Топлички (Св. Давидкин сѣмоу Николу Топлицу кто его оукрадет да е аф(о)ресьнѣ, а Топличкиот манастир св. Никола не е далеку од Слепче), тогаш бил најден од архим. Антонин и однесен во Киев.

¹⁹ Врз основа на податоците што ни ги испрати Киевската публ. библиотека, како и од микрофилмот можевме да установиме дека Киевскиот ркп. бр. 33 со 16, слова, од 21 до 36, е продолжение на Крнинскиот, којшто ги содржи првите 20 слова. Забележително е дека и двата се пишувани на хартија со исти водени знаци кои укажуваат на производство од последната четврт на XVI в. Крнинскиот завршува со 38 табак, а киевскиот почнува со 39 и ги содржи сите листови до 70 табак, т. е. двата дела имале вкупно 560 листови, приближно толку, колку што имал и најпополниот препис од овој превод, БНБ бр. 318. Размерот на листовите, текстот и растојанието меѓу редовите во двата ракописа се исти. Нивното единство се гледа уште појасно од истиот нацрт на буквите, лигатурите, иницијалите и другите знаци, сп. Македонски јазик, год. XV, 1964, стр. 92.

²⁰ Сп. Македонски јазик XI—XII, стр. 61 s.

4. Меѓу филолозите и историчарите што се занимавале со оваа проблематика доскоро немаше исто мнение ни по прашањето кога живеел Григориј Пелагониски. Лавров (о. с. стр. 19) определи општо дека името на еп. Григориј треба да се бара од средината на XVI век наваму. Б. Цонев²¹, со желба да го определи поточно времето кога живеел Григориј Пелагониски, ова лице го идентифицира со охридскиот архиепископ Григориј од крајот на XVII в., којшто двапати го напуштал архиепископскиот престол и двата пати доаѓал за проедар на Пелагониската катедра. Следејќи го Цонева и други учени го споделуваа ова мнение²². Иван Снегаров во II том од својата *Охридска архиепископија*²³ установи дека Пелагониската епархија била издигната на степен митрополија во 80-те години од XVI в. Следователно, преводот еп. Григориј можел да биде на оваа должност пред тоа. По оваа дата тој ќе беше наречен митрополит, а не епископ пелагониски. Врз основа на Крнинскиот Дамаскин и др. ракописи ние приведевме палеографски докази дека архиепископот охридски и проедарот пелагониски Григориј од крајот на XVII в. не го извршил преводот на Дамаскино. Водените хартијни знаци од ракописи кои претставуваат подоцнежни преписи на овој превод²⁴ укажуваат на производство од последната четврт на XVI в. Во еден од ваквите помлади ракописи²⁵ се среќава и запис од подоцнежното време со дата од 1657 год. и во никој случај не би можел преписот да биде направен од превод на архиепископот Григориј којшто живеел во крајот на XVII в. Констатиравме дека преводот бил сигурно извршен од I, II или III издание на Θ.²⁶ Врз основа на сето тоа можевме да установиме дека преводот на Дамаскино бил извршен меѓу 1560 и 1580 година.

Меѓувремено Б. Бабиќ²⁷ прочита и еден фреско натпис сместен меѓу апсидата и гаконикот, во олтарот на црквата од манастир Трескавец. Во натписот се зборува дека некој Стојан Хранчев со жена си дал да се живописа и украси олтарот во 1570 година за време на игуменот Пахомиј и епископ Григориј (во збн т.е. 7078—5508=1570). Од автопсија можев да се уверам дека годината (збн) и името на еп. Григориј се добро прочитани. Според Бабиќ, со ова време се согласува и стилот

²¹ О. с. *ibidem*.

²² Сп. бел. 25, стр. 42, Македонски јазик XI—XII.

²³ Ив. Снегаров, *Историја на Охридската архиепископија — иаџријаршија* т. II (от падањето ѝ под турците до нејното уништување, 1394—1767), Софија 1932, 237.

²⁴ Ркп. бр. 66 од Патр. белгр. библиотека.

²⁵ *Ibidem*, на последниот лист.

²⁶ Првото издание на Θ *Ἡσχωρός* е од 1557—58, II 1561, III 1562, сите во Венеција. Една случајна печатна грешка во *Κατάλογοι* на *Bibliotheca Askevitana*, Лондон 1775, дека во библиотеката на д-р Аскју бил најден Θ, на Дамаскин Студит, објавен во 1528 во Венеција, наместо 1628, како што покажа францускиот библиограф Е. Legrand, *Bibliographie hellénique au XVe e XVIe siècles* II, Paris 1885, стр. 12, се провлекува до најново време. И во најновите прирачници по новогрчка литература сеуште се пишува дека ова дело било прв пат објавено во 1528 г. cf С. Т. Dimaras *Histoire de la littérature néo-hellénique* (des origines à nos jours), Athènes 1965, p. 102.

²⁷ Б. Бабиќ, *На мапишама историје манастира Трескавца*, Зборник за ликовне уметности I, Нови Сад 1965, стр. 27.

на сликарството во апсидата и времето на епископувањето на Григориј. Без сомнение, ова лице е всушност преводачот на Дамаскиот.

Врз основа на овој, како и на други словенски натписи од ова време, проф. Блаже Конески²⁸ сосема оправдано допушта дека епископ Григориј бил од македонско-словенско потекло. Овде ќе приведеме еден податок од кој со сигурност се потврдува една ваква претпоставка:

На крајот од последното (36) слово — за Теодор Тирон, грчките зборови: *Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτον ναὸς τοῦ ἁγίου ὀνομάζεται Φανερωτής*, се преведени на следниов начин: во константин градъ вѣ храмъ вмоу, иже именовашеѣ Фанеротисъ, нашимъ же языкомъ павленіе. Додатокот со кој преводачот го појаснува грчкиот збор *Φανερωτής* — наши мѣ же языкомъ павленіе и покажува дека словенскиот јазик го смета за свој²⁹, како што ќе видиме подолу е во духот на Григоријевиот

²⁸ Бл. Конески, *Црковнословенскиот јазик на фреските во Македонија*, Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски 2, МАНУ, Скопје 1970, стр. 108.

²⁹ Уште пред околу 100 години В. Певницкиј во својата студија (в. горе бел. 9) за Киевскиот Дамаскин бр. 33, којшто е всушност втора половина од Кринскиот Дамаскин (спор. бел. 18 и 19), ги истакна зборовите на Григориј од словото за Недела на мирносите, каде што на стр. 277 (Ркп. бр. 318 од БНБ, л. 418), се појаснува зборот *ἐκἀτόνταρχος*, „сѣтнички стоназначникъ наеноуѣте вѣлгарски“⁴. Кон ова Певницкиј (о. с. стр. 11) забележа: „переводчик счел нужнымъ сделать объясненіе, указывающее на техъ лицъ, для которыхъ сделано это объясненіе“. Ова место потоа го цитира и Лавров, о. с. стр. 20, Е. Демина, о. с. (бел. 2), стр. 15—16 и др.

Всушност во Григоријевиот превод има уште едно место со слично појаснување за тоа што е коливо (варена пченица). Во словото за Теодор Тирон (36) се вели: *“Ας φάγωσι κλίβου... ὅτι ἐκὸνίη δὲν ἦσαν γνωστά τὰ κλίβου, ἀλλὰ μῆδὲ ὀνομάζοντο... Да падоут коутиѣ яко не вѣ еще сѣ коливо (додадено) вѣлгарски коутиѣ, нь ниже именовашеѣ*

Но нема основание на овие изјави да им се придава таква тежина. Не може да се зборува за јасно издиференцирана национална свест кај балканските народи во XVI в., нити пак можат да се употребуваат називите: *грчки (елински), српски, бујарски* како национални ознаки во современа смисла. Во ова време, под турското ропство, по зборовите на Крумбахер, *Die Griechische Literatur des Mittelalters*, во прирачникот *Die griechische und lateinische literatur und Sprache* von U. v. Wilamowitz-Moellendorf, K. Krumbacher, etc. Leipzig—Berlin 1912, стр. 364s., се рушат основите на националната култура кај Грците. Како кај Грците, така и кај балканските словенски народи во ова време христијанската вера им служи како израз на нивната културна и национална самосвест. Наоѓајќи се под исти политички, економски и културни услови, Словените од Македонија, Бугарија и Србија биле обединети со православното наследство иноверниот завојувач. Црковните и книжовните дејци соработувале, здружени со еднаква љубов кон сè што е словенско и христијанско. Целиот православен словенски свет на Балканот (вклучително и Влашко и Молдавија) се служи со еден книжовен јазик — црковнословенскиот и со еден правопис — реваскиот. Христијанството и истите услови на живот во ова време ги здружуваат балканските Словени и со Грците со кои, може да се каже, и соработуваат, судејќи според словенските преводи на Дамаскиновите слова.

Грците се нарекуваат *Ромеи*. Поимот *елин* означува незнабожец, поган; под *елинство* се подразбира нешто долно, противно на христијанството. Според Дамаскин Студит императорот Трајан е еллин: *вѣ нѣкмъ црѣ еллинскы (βασιλεὺς “Ελλην—) и нѣкнемъ Траианъ* (сл. за св. Евстатиј, л. 251), *Максимиѣан и Максентіѣ овои ты царе елине*, Лаван, тестот на Јакова бил еллин, *и нѣиѣ заклѣ и сѣненикы изавелинны елине вѣ вѣре* (сл. за арх. Мих. л. 232.) и др. (Од друга страна, Дамаскин Студит лично со симпатија зборува за старите елински философи и поети).

Дека не биле така јасно издиференцирани не само народносната свест, ами и јазикот на балканските словенски народи во XVI в. се гледа од фактот што служејќи се со црковнословенскиот јазик, книжовниците се обидувале да појаснат некои збо-

стил, а и целото слово ги има сите белези на негов превод. Од јазичните особености на народниот говор што проникнале во неговиот црковнословенски јазик пак, може поблиску да се определи, како што веќе укажавме³⁰ и средината од која што потекнува Григориј, имено југозападна Македонија. Овој податок е важен и поради тоа што покажува дека на раководни места во епархиите на Охридската архиепископија не доаѓале само Грци, ами и Словени. Во XV и XVI в. има случаи кога и за архиепископи во Охрид биле ракополагани лица од словенско потекло, како на пр. Доротеј и Прохор.

5. На прашањето како *преведувал* од грчки еј. Григориј се запрел и Лавров (о. с. стр. 27с.). Споредувајќи го белградскиот ракопис бр. 318 и Нежинскиот Дамаскин, ракопис на еден исто така многу стар превод, со грчкиот оригинал, установи дека преводачот на Нежинскиот Дамаскин бил слаб во знаењето на грчкиот јазик и правел груби грешки. Зборот *θαύμα* го прочитал *Θωμά*, без да води сметка дека со тоа не се добива никаква смисла, а еп. Григориј тоа место сосема правилно го превел. Преводачот на Нежинскиот Дамаскин пропуштал грчки зборови што не можел да ги преведе, на пр. л. 127: *земла потресесе, нево (...)* *αγγελυ* *встрепеташе* — ... *ὁ οὐρανὸς ἔφριξε, οἱ ἄγγελοι ἐτρόμαξαν*, или *осежи т'бло мое (...)* *χερουβίμων*, и *страшноε серафимων* — *φρικτὸν εἰς τὰ χερουβίμ.* Во ракописот бр. 318 од БНБ не се оставаат зборови непеведени: и *земла тресешесе. нев(ε)са в'стрепета агг(ε)лы тресехоусе. — всежи т'бло мое иже трепетанъ на херувимѣх. и сташанъ на серафимѣх — πλάσσε τὸ κορμὶ μου, ὅπου εἶναι φρικτὸν εἰς τὰ χερουβίμ καὶ φοβερόν εἰς τὰ Σεραφίμ.*

Преводачот на Нежинскиот Дамаскин имал особено големи тешкотии кога требало да преведе некои технички изрази, називи на растенија и др. и затоа во текстот оставал многу празнини. Преводачот на ркп. бр. 318 нашол излез од таа тешкотија што ги запазувал грцизмите,

рови и погрешно ги претставувале како да се српски или бугарски. Така, на пр.: авторот на „Средногорскиот“ превод на Дамаскино од крајот на XVI в. нагласува во насловот на првото слово дека преведува на словенски: *п'ѣложис на словенски езикъ* (сл. за Благовештение). Во насловот на словото за Цветници, пак, појаснува: *по с'рпскому езикѹ в'рльница*. Називот *в'рльница* е, меѓутоа, стар словенски збор; тој се употребува и сега во бугарскиот, а на српски тој гласи *врбница*, не *врбница*.

Врз основа на ова никому не би му паднало на ум да го прогласува „Средногорскиот превод на Дамаскино“ за српски, зашто во него се наоѓаат бројни јазични црти од бугарскиот. Исто така и зборот *коутѣ* што го спомнува еп. Григориј како бугарски, е всушност стар словенски збор и се среќава во руски и српски ракописи (сп. Миклошич, *Lexicon pal. Sl. — Graeco-Lat. s. v.*), поскоро отколку во бугарски. Григориј Пелагониски, како и Дамаскин Студит, појаснува извесни термини и со зборови од други несловенски јазици, на пр.: *вовода* *илѣновашесе*, *п'ѣвы* *вовода* *царевъ. тѣн* *иже г(а)г(а)лень* *тоуѣрски* *лннчаѣга*. Зар од вакви појаснувања треба да се извлекуваат податоци за народносната припадност на авторите? Елементите од народниот говор што проникнале во црковнословенскиот јазик на еп. Григорија се очигледно од југозападна Македонија. Следователно, при класификацијата на Дамаскините, треба да се води сметка за овие јазични особености и на Македонскиот превод на Дамаскино да му се даде посебно место.

³⁰ Сп. Македонски јазик XI—XII, стр. 50.

а потоа ги појаснувал со други зборови. Така на пр. Нежински л. 175': во соџботоу оубо по законуу мнѹсеговоу, не деиствоваше ничтоже· тѣкно коу-пише вл(а)говѹнаа помазанїа (. . .) и инаа нѣкаа, ити и помазати тѣло х(ри-сто)во — μόνον ἀγίασσαν μρωδικὰ ἀλείματα, λούσματα, ῥοδοστάγματα, καὶ ἄλλα τινά. Бр. 318 БНБ: въ соџботоу же по законуу монсеговоу, не дѣлаахоу ничтоже· тѣчїю коупише мнѹ(и)сми сѣмешенїе лоузмата· радостаг'мата· снрѣчь ѡинивател'ное и вода трендафилова, и ина нѣкаа.

Меѓутоа, за време на својот краток престој во Белград Лавров немал можност да изврши полна анализа на преводот од ркп. БНБ 318. Тој не отиде до крај ни во споредбите меѓу Нежинскиот и овој ракопис. Така споредувајќи го уводот од словото за пасха (8 сл.) меѓу овие два ракописа тој цитира текст во должина од триесетина редови (сп. о. с. стр. 30с.). Но една реченица непосредно пред овој текст е дадена само од Нежинскиот ркп. л. 100 (стр. 26): сѣставна же гл(а)голютсе сїа, не тѣко ѡт тѣла соуше и ѡт д(оу)ше, нѣ зане соут трисѣставна снрѣчь имоут глѣбноу, и дльготоу, и шнротоу. При тоа забележува дека зборот трисѣ-ставна, наспроти τριχῆ διαστατά бил додаден со друго мастило на мес-тото што било порано оставено празно. Тоа место во Македонскиот превод на Дамаскино, според Крининскиот ркп. и патријарш. Бгд. бр. 66 гласи: власи стоѣтєсны. Во ова слово, како што ќе видиме подолу има и други зборови кои се преведени поинаку отколку во словата што можат со сигурност да му се припишат на Григориј Пелагониски.

Одликата што ја истакна Лавров во најполниот препис на Маке-донскиот превод на Дамаскино, имено: да се преведува буквално сѐ, да не се пропушта ништо од грчкиот текст, а ако се допуштат на места грцизми, да се појаснат тие со други зборови, е една од најхаракте-ристичните особености на 21 и 22 слово, што значи дека ова може да се смета за одлика на Григоријевиот превод. Но оваа особеност не се јавува во некои слова. При сѐ што е запазен принципот да се превдува сѐ и ништо да не се изостава, паѓа в очи дека преводачот на овие слова не го знаел значењето на многу грчки зборови, допуштениите грцизми не ги појаснува со други зборови, а и во словенскиот се среќаваат не-јасни, конфузни реченици.

6. За да се покаже појасно квалитетот на Григоријевиот превод, ќе го споредиме со преводот, каде што претполагаме дека има земено учество и друга рака. Ќе почнеме прво со илустрации од 21 и 22 слово, кои можат со сигурност да му се припишат на Григориј.

Од 21 слово (Румјанц. муз. ркп. бр. 50):

ѡнїи ѡже зрѣт ѡздѣлече крѣсна
сѣдѡвїа, врѣтїа лѡбвннн, зрѣще же
шѣровѣ ѡ мнѡг(о) крѣсное цвѣтїе-
тогдѣже ѡщїтет вл(а)годѣхѣнїе нѣ, нѣ
ѡгдѣ прнвїѣнїаїотсе влнз цвѣтїїа, ѡ
ѡсѣжѣсть сѣ рѣкама. тѣко ис(тѣ), ѡ

'Εκεῖνοι ὅπου ἰδοῦν ἀπὸ μακρό-
θεν εὐμορφα περιβόλια, εὐλογημένοι
Χριστιανοί, βλέπουσι μὲν πλουμιστὴν
καὶ πολλὴν εὐμορφίαν τῶν ἀνθέων,
τότε δὲ αἰσθάνονται τὴν εὐωδίαν
τούς, ὅταν πλησιάσουν κοντὰ εἰς τὰ
ἄνθη, καὶ τὰ πιάσωσιν μὲ τὰ χέ-
ριά τους. "Ἐτσι εἶναι ἡ κατάστασις

сѣстоаніе црковное. ꙗкоже цвѣти не-
свѣдаемѣи вл(а)говѣніи не(тъ), слѡ-
веса ѡ повѣсти сѣиныхъ нашихъ писани.
занѣ ѡт сѣихъ. слѣшимъ ѡ разсѣемь,
како вжествнѣиши пророцы, радѣютсе
въ дѣхъныхъ дѣрѣдѣхъ. како ап(о)ст(о)-
лы насъ сѣчетъ благочестіе. како мѣнцы
м(о)метъ в(о)г(а) насъ радѣи. како аг-
г(е)лы намъ сѣпомѣгаютъ въ моліеніе.
како сѣителѣи тѣмѣстсе радѣи вл(а)го-
честіе. како правѣдныи и пр(е)подѣв-
ныи тѣмѣстсе ц(е)р(с)твѣа ради н(е)в(е)с-
наго. ѡ мнѡжаніеѣ ѡ величїишеѣ,
вѣдѣти кто въ црѣквѣхъ нашихъ, ѡстѡч-
никъ вл(а)гѣ. гавліеніе надѣжде на-
шего слѡвеса х(рист)а в(о)г(а) гл(аго-
л)ю и св(е)щѣносе ен(а)гг(е)лыме, въ кое
ѡв(а)г(г)лѣе, не(тъ) все сѣврѣшеніе
жївота нашего. все оученїа г(о)с(под)-
на. всѣ ѡгова чю(де)са все ѡгова
в(о)жстѣвна и тѣлесна дѣланїа.

Од 22 слово (Києвски ркп. др 33)

Велико некое зло ес(тъ) лю-
биници ѡтчааніе. и таково сїе зло
ес(тъ) ꙗко вина ѡ началю мѣцѣкъ вѣ-
ваетъ въ чѣцѣхъ. тврѣд ѡ веновѣ-
нїе грѣхъма вѣсели. сїе ѡтчаанїе ес(тъ).
занѣ ѡгда сѣгрѣшитъ кѣо, ѡ прѣ-
грѣшитъ велико кѣ ѣс, потѣмъ не при-
падаеть кѣ покаанїе ѡ ѡсповѣданїе. нѣ
ѡтчаѣтсе коначне. ѡ гл(аго)л(е)т ꙗко
ѡнъ сп(а)сенїе. не вѣрѣметъ. коѣ ѡно
величїише и гѡршенїе зло ес(тъ)
ѡт сїе. мнѡзы дѣвнѣихъ чѣкъ мѣчи-
шесе ѡт сїе ѡтчаанїе. ꙗко же во
ѡвѣрїе. ѡже распѣше х(рист)а, ѡ сѣмь
ѡсѣда. занѣ ѡще и тѡлико нечѣстїе сѣтво-
рѣ ѡсѣдѣ ѡ прѣда х(рист)а на сѣмьр-

тѣс 'Εκκλησίας μας' ὡσὸν ἀνθη ἀμά-
ραντα καὶ εὐωδέστατα εἶναι τὰ λό-
για καὶ ἡ διήγησις τῆς ἀγίας μας
Γραφῆς· διότι ἀπ' αὐτὰ ἀκούομεν καὶ
γνωρίζομεν, πῶς οἱ θεϊότατοι προφή-
ται χαίρονται εἰς πνευματικὰ περι-
βόλια, πῶς οἱ Ἀπόστολοι μᾶς διδά-
σκουν τὴν εὐσέβειαν· πῶς οἱ μάρτυ-
ρες παρακαλοῦν τὸν θεὸν δι' ἡμᾶς·
πῶς οἱ ἄγγελοι τοὺς συμβοηθοῦν εἰς
τὴν παρακάλειν· πῶς οἱ δικάσκαλοι
ἀγωνίζονται διὰ τὴν εὐσέβειαν· πῶς
οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ὅσιοι κοπιᾶζουσιν
διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ
τὸ περισσότερον καὶ μεγαλῆτερον εἶ-
ναι νὰ ἰδῆ κανεὶς εἰς τὴν Ἐκκλη-
σίαν μας τὴν βρῦσιν τῶν ἀγαθῶν,
τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐλπίδος μας, τὰ
λόγια τοῦ Χριστοῦ· τὸ θεῖον λέγω
καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον
Εὐαγγέλιον εἶναι ὅλη ἡ τελείωσις
τῆς ζωῆς μας, ὅλη ἡ διδασχὴ τοῦ Κυ-
ρίου, ὅλα του τὰ θαύματα, ὅλαις του
ἡ θεϊκαῖς καὶ σωματικαῖς ἐργασίαις

Μέγα τι κακὸν εἶναι, εὐλογι-
μένοι Χριστιανοί· ἡ ἀπόγνωσις. καὶ
τοιούτον κακὸν εἶναι, ὅτι αἰτία καὶ
ἀφορμὴ τῆς κολάσεως γίνεται εἰς τὸν
ἄνθρωπον· στερέωμα καὶ θεμέλιον
τῶν ἀμαρτιῶν ὄλων, αὐτὴ ἡ ἀπό-
γνωσις εἶναι διότι ὅταν ἀμαρτήσῃ
κανεὶς καὶ σφάλῃ μεγάλως εἰς τὸν
θεὸν, ἔπειτα νὰ μὴ πέσῃ εἰς μετά-
νοιαν, καὶ εἰς ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ
νὰ ἀπογνωσθῆ τελείως, νὰ λέγῃ, ὅτι
ἐκεῖνος σωτηρίαν δὲν εὐρίσκει, τί ἄλ-
λο μεγαλῆτερον καὶ χειρότερον κα-
κὸν εἶναι ἀπ' αὐτοῦ; Πολλοὶ τῶν πα-
λαιῶν ἀνθρώπων ἐκολάσθησαν ἀπ'
αὐτὴν τὴν ἀπόγνωσιν, ὡσπερ οἱ Ἐβ-
ραῖοι, ὅποι ἐσταύρωσαν τὸν Χριστὸν,
καὶ αὐτὸς ὁ Ἰούδας· διότι ἐάν καὶ
τόσσην ἀσέβειαν ἔκαμεν ὁ Ἰούδας, καὶ
ἐπρόδωκε τὸν Χριστὸν εἰς θάνατον,

тѣ. да вы хѳтель покаатисе притѣци
 къ х(ристу) ѿ ѱ прамаше съгрѣшѣнїе ѿгд
 нѣ не покааѣсе ѿ дѣанїи. нѣ паде въ
 ѿчаанїе и рече ꙗко проче сп(а)сенїе
 не ѱмат. сего радїи поиде ѱ оудависе.
 и наслѣди вѣчное мшченїе. ѱ не тѣк-
 мо тѣѣ. нѣ ѱ ѱни мнѣзы ест ѱ
 ест ѱ дїѣшны днѣ ѱже твѳреть грѣ-
 хы, потѣи не каіѳтсе рѣци ꙗко аѣе
 и злѣа сътвѳрише, нѣ пакѣ ѳлїка
 каіѳтсе прѣмлетъ тѣх бѣ. нѣ влѣ-
 гаеть иѣ дїаволь въ ѿтчаанїе. не
 покаатисѣ, и спастисе. глїѳтже въ се-
 вѣ. ꙗко ѳда и мѣ ѱже сътвѳрихѣи
 толицѣ грѣси. ѿс(тѣ) ли мощно сп(а)с-
 тисе; не спасемсе ѱ мѣ. тѣчїю понѣ-
 же мшчимсе. да творим аѣе чѳо вї-
 дитсе. да [съгрѣѣ] съгрѣшѣамѣ, да
 крадем да влѣдимѣ. да погшвѣамѣ.
 да прѣлюби дѣїствисѣи. да въздав-
 лимѣ. да хшнимѣ. да клѣнемсе лѣжш.
 да вбѣжданим инѣх. да творим ѳлїка
 нам оудана. и хѳем и желамѣ. тѣ-
 кови члїци падаѳтъ ѿт дїавольскїе
 дѣлеси въ ѿтчаанїе. и не каіѳтсе. се-
 го радїи длѣжни ѳслим възсегда и мѣ
 ѱже вѣли писанїе. да повѣдземѣ
 члїколюбіе вѣїе, да шлѣшѣт грѣш-
 ници и прѣстѣпници ꙗкоже мѣ, да
 не ѿтчапаваѳтсе салн сѣбе. нѣ да
 каіѳтсе ѱ да припадаѳтъ къ бѣ. паче
 же ѿт вѣхѣ, днѣх днѣс ѿс(тѣ) по-
 дѳбно сътвѳрити тѳ. и понѣже самѣ
 гѣ нашѣ ѱ хс. днѣс нас оудитѣ ѿ
 сые мїсрдїе бжїе. ѱ скѣзѣтъ ѿт
 притѣю евоїо чѣтїю, ꙗко нѣс(тѣ) ни

νὰ ἤθελε μετανοήσε νὰ προδράμῃ εἰς
 τὸν Χριστὸν, νὰ εἰπῆ ὅτι ἔσφαλε,
 πάλιν τὸν ἐδέχετο ὁ Χριστὸς, καὶ
 ἐσυγχώρει τὸ πταισίμὸν του, ἀλλὰ δὲν
 ἐμετανόησεν ὁ ταλαίπωρος ἀμῆ ἔπε-
 σεν εἰς ἀπόγνωσιν, καὶ εἶπεν ὅτι
 πλέον σωσμὸν δὲν ἔχει· διὰ τοῦτο
 ὑπῆγε καὶ ἐκρεμάσθη, καὶ ἐκληρονό-
 μησε τὴν αἰώνιον κόλασιν· καὶ οὐ
 μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πολ-
 λοι ἦτον, καὶ εἶναι τὴν σήμερον ἡ-
 μέραν ὅπου κάμνουν ἀμαρτίας, ἔπει-
 τα δὲν μετανοοῦν νὰ εἰποῦν, ὅτι ἐὰν
 καὶ ἔκαμαν, ἀλλὰ πάλιν ὡσὰν με-
 τανοήσουν τοὺς δέχεται ὁ θεὸς, ἀμῆ
 τοὺς βάνει ὁ διάβολος εἰς ἀπόγνωσιν,
 νὰ μὴ μετανοήσουν καὶ σωθοῦν, καὶ
 λέγουν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοὺς, ὅτι ἄρα
 γε ἡμεῖς, ὅπου ἐκάμαμεν τόσαις ἀμ-
 αρτίαις, εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῶμεν;
 δὲν σωρόμεθα ἡμεῖς, μόνον ἐπειδὴ
 κολαζόμεθα, ἄς κάμωμεν εἶτι μᾶς
 φαίνεται, ἄς ἀμαρτήσωμεν, ἄς κλέψω-
 μεν ἄς πορνεύσωμεν, ἄς φονεύσωμεν,
 ἄς μοιχεύσωμεν, ἄς καταδώσωμεν,
 ἄς συκοφαντήσωμεν, ἄς ὀμόσωμεν
 ψεύματα ἄς ἀδικήσωμεν, ἄλλον ἄς
 κάμωμεν ὅσα μᾶς ἀρέσουν καὶ θέλω-
 μεν καὶ ὀρεγόμεσθην. Οἱ τοιοῦτοι ἄν-
 θρωποι πίπτουν ἀπὸ διαβολικῆς ἐνερ-
 γείας εἰς ἀπόγνωσιν, καὶ δὲν μετα-
 νοοῦν. Διὰ τοῦτο χρεωστοῦμεν ἀεί-
 ποτε ἡμεῖς ὅπου ἡξέυρομεν γράμμα-
 τα, νὰ διηγούμεθα τὴν φιλανθρωπίαν
 τοῦ θεοῦ, νὰ ἀκούσωσιν οἱ ἀμαρτω-
 λοι καὶ οἱ πταῖσται ὡσὰν ἡμᾶς. νὰ
 μὴ ἀπογινώσκουν τὸν ἑαυτὸν τοὺς
 ἀλλὰ νὰ μετανοοῦν, καὶ νὰ προσπί-
 πτουν εἰς τὸν θεὸν, μάλιστα δὲ ἀπὸ
 ὅλαις ταῖς ἡμέραις σήμερον εἶναι
 πρέπον νὰ κάμωμεν αὐτὸ ἐπειδὴ καὶ
 αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
 στὸς, σήμερον μᾶς διδάσκει περὶ αὐ-
 τῆς τῆς εὐσπλαγχνίας τοῦ θεοῦ, καὶ
 ἀποδείχνει ἀπὸ τὴν παραβολὴν τοῦ
 τὴν τιμίαν ὅτι δὲν εἶναι καμμία
 ἀμαρτία, ὅπου νὰ νικᾷ τὴν εὐσπλαγ-

ѣдинъ грѣхъ ѣже повѣждаеть мѣрдѣе бжїе. Блажїиѣ же бо молю ви се любвѣмици, что повелѣваетъ сѣа днѣшнаа прѣтча г(оспод)на.

χρίαν τοῦ θεοῦ. Ἀκούσατε παρακαλῶ σας, εὐλογημένοι χριστιανοί, τί ὀρίζεται αὐτῇ ἡ σημερινὴ παραβολὴ τοῦ Κυρίου.

[Заради олеснување при слагањето, цитатите на црковнословенски во понатамошниот текст се предаваат без надредните знаци и со разрешување на лигатурите (Ѡ со ѡт, Ѣ со ѣѡ)].

а. Од споредбите се гледа дека целиот текст е преведен *буквално* и *шочно*, со исклучок на некои форми од помошниот глагол *εἶναι* (21 сл. р. 8), под влијание на новогрчкиот, каде што се изедначени формите за 3 л. едн. и мн., овде е преведено со *не(тъ)*, наместо *соѡтъ*, едн. *сѣтъ* а *ѣтов* (сл. 22, р. 23) го предаде со *соѡтъ*, наместо *вѣхоѡ*. Веднаш преводачот не можел да најде адекватен израз за *ἄς συκοφαντήσωμεν* (сл. 22, р. 46), па преминал натаму, го превел *ἄς ὁμῶσωμεν ψεύματα* — да клънемсе лъжоу и потоа се сетил дека изразот „да вбажданим *инѣх*“ одговара на *ἄς συκοφαντήσωμεν* и го додал, но при тоа случајно го пропуштил сосема лесното за превод: *ἄς ἀδικήσωμεν* < да неправдоѡу дѣемъ >. Изоставени се и зборовите *να εἰπῆ ὅτι ἐσφάλη, πάλιν τὸν ἐδέχετο ὁ Χριστὸς* пред и пращаше сѣгрѣшенїе его. Но со оглед на тоа што ние пред себе немаме автограф на Григориј Пелагониски, ами препис од втора или трета рака, не може со сигурност да се утврди дали овие зборови се изоставени од преводачот или од препишувачот. При споредбите на Дамаскиниот бр. 66 од Патријаршиската библиотека во Белград, којшто е од почетокот на XVII в., со Крнинскиот дамаскини од крајот на XVI в. се забележува дека во помладиот ракопис наместа има изоставени зборови и фрази кои фигурираат во постариот, на пр.: Крнински л. 169', р. 10: не вѣзвеселїае инно доѡшоѡ такоже вѣспоминанїе с(вє)-т(ы)х, или л. 171', р. 5—6: хоѡет родитисе под лѣтвм и да именуѡетсе лѣтны и др. кои се изоставени од Бгд бр. 66, л. 173' и 174'.

б. Од паралелата меѓу грчкиот и словенскиот текст на цитираните места од 21 и 22 слово се гледа јасно како авторот успева *шочно да ѡ ѡредѡге дури и нијансиѡе на чисѡо реѡорскиѡе ѡвѡшорувања* на Дамаскина Студита: *αἰσθάνονται τὴν εὐωδίαν τοὺς ψιφούτῃ βα(α)γοοχῆνιε ιη. — ὡσὰν ἄνθη ἀμάραντα καὶ εὐωδέστατα εἶναι τὰ λόγια καὶ ἡ διήγησις τῆς ἀγίας μας Γραφῆς* такоже цвѣти неогвѣдаемим и ба(а)говонным *не(тъ) (=сѣтъ)*, словеса и повѣсти св(є)тѡх наших писани (сл. 21, р. 8—9). — *ἀπόγνωσις... αἰτία καὶ ἀφορμὴ τῆς κολάσεως γίνεται* *втѡпанїе... вина и начало мѡцѣ* *вывѡетъ* (сл. 22, р. 3). *να ἤθελε μετανοήσε να προδράμη εἰς τὸν Χριστὸν* да вѡ хотѣла покаатисе прѡтеци кѣ х(рист)оѡ (сл. 22, р. 17). *ὅταν ἀμαρτήση κανεῖς, καὶ σφάλῃ μεγάλως εἰς τὸν Θεὸν* вгда сѣгрѣшит ктѡ и прѣгрѣшитъ велико кѣ в(ог)оѡ сл. 22, р. 6). — *ἄς κάμωμεν ὅσα μᾶς ἀρέσουν καὶ θέλωμεν καὶ ὀρεγόμεσθε* да творим вника нам оѡгодна, и хоѡем и желаем (сл. 22, р. 37) и др. При преведувањето на глаголите води сметка за активните и медиопасивните форми: *δέξαι με παρακαλοῦντα καὶ δεόμενόν σου* прѡими ме молецаѡо и молецае *тевѣ* (сл. 21, стр. 10 на К. бр. 33). Кај еп. Григориј се забележува стремеж да излезе од грчката конструкција и да даде адекватен превод во духот на словенскиот: *Κακο агт(є)мы нмъ сѣпомагаѡтъ вѣ моленїе* (сл. 21, р. 14) *πὼς οἱ ἄγγελοι τοὺς*

συμβοηθοῦν εἰς τὴν παρακάλεσιν, повеѣна впопасаѣти φουγτοῦ вт срѣди <и> долѣ (сл. 21, стр. 20)⁸¹ ὄρισε νὰ ζωσθῆ̄ φουτᾶν ἀπὸ τὴν μέσην καὶ κάτω.

в. Во словата што се изградени врз библски текстови, какви што се повеќето во Θησαυρός⁸² и како што се овие две, Дамаскин Студит дава цитати на *κοινή* од хеленистичката епоха, а потоа секој збор и поим го објаснува на новогрчки со многу синоними и реторски фигури. Григориј Пелагониски добро го сфатил овој принцип на Дамаскина Студита и успешно го копира, сп. на пр. од словото за Цветници: ἐχθὲς ἐκρίνετο, ἐχθὲς ὑβρίζετο, ἐχθὲς ἐμπτύσθη, ἐχθὲς ἐραπίσθη, ἐχθὲς ἐκολαφίσθη, ἐχθὲς ἐμαστίχθη вѣчера сѣднѣ, вѣчера оукараемѣ, вѣчера пороугаемѣ, вѣчера заоушаемѣ, вѣчера вσεзаемѣ, вѣчера вπλѣваемѣ (л. 82), или од сл. за св Георги: ἰατρείαις τυφλῶν — врачеванїе слѣпимѣ, θεραπείαις ἀσθενημένων исцѣленїе немощным, ἀνορθώσεις χωλῶν — исправленїе хромим (л. 186) и др. Наместа Григориј оди и чекор понатаму, кога за еден ист израз бара повеќе словенски синоними⁸³. Но во воводите, кои се со философска и научна содржина не било секогаш лесно да се даде соодветен на грчките синоними превод, сп. а еже вода гл(аг)οιетсе вода, јако выветѣ вода, сирѣчь влажно. јако вода навлажняетѣ жылы (од словото за Богојавление, л. 30') за гр.: τὸ δὲ ὕδωρ, ὅτι γίνεται ἀπὸ τοῦ ὕω, ἦγουν βρέχω ὅτι ὕδωρ βρέχουσι τὰ νέφη, каде што νέφη (облаци) е прочитано како νεῦρα жылы.

Од 21 и 22 слово може лесно да се забележи како еп. Григориј прави напор не само да даде адекватен превод, ами понесен од стилот на Дамаскина, тој почнува да твори во истиот дух. Оваа црта се забележува и во други слова. Такво е цело словото за воскресението на Лазара (сл. 5) за Успение (сл. 12) и др., а има слова, како на пр. за Сретение (сл. 4), за Цветници (сл. 6), за св. Георги (сл. 14), арх. Михаил (сл. 18), св. Евстатїј (сл. 19) и др., каде што е до голема степен застапена оваа особеност, но наместа се допуштени и извесни грешки.

Во воводот на 21 слово два грчки изрази ἀγωνίζονται и κοπιᾶζουσιν се преведени со еден словенски: тѣпоугтсе, подолу во истото слово (стр. 14) πρὸσκομα и ἔμποδον — со претѣканїе, προσκυνήσει и κάμψει κάθε γόνατος — со поклонитсе всако колѣно (стр. 14) и др., но многу се почете случаиште каде што тој успева да најде соодветен израз и во словенскиот. Како што Дамаскин Студит употребува во цитати архаични зборови, а во толкувањето — форми и изрази од живиот народен говор, на пр.: αἰτήσης: ζητήσης, λευκά: ἄσπρα, οἶδα: γνωρίζω, (ἡ)ξεύρω, ὄρος: βουνόν, συνιέναι: καταλαβένειν, ὄστοῦν: κόκκαλον и др. и преводачот се служи со слична лексика: наспроти ἱμάτια, ἱματισμός: ροῦχα, φορεσιά, употребува: рывы, вдежды, вдеканїе, наспроти σκηνή: καλήβη — сѣнь сѣница ζητεῖ... γυρεύει... ἐπιθυμεῖ — ищет... желает... вѣжделеваетѣ (л. 77') и др.

⁸¹ Цитатите означени со стр. се од Киевскиот, а со л. од Крнинскиот рпк.

⁸² Од 36 слова во Θησαυρός 23 се засновани на библски текстови.

⁸³ Сп. Некои лексички особености во Македонскиот љревод на Дамаскиноѣ, Македонски јазик год. XV, 1964, стр. 95s.

Во словото за блудниот син читаме на стр. 56 во цитат: *чл(о-вѣ)къ нѣкы имѣ два с(ы)на — "Ἀνθρωπὸς τις εἶχε δύο υἱούς, а во толкувањето: нѣкѡн чл(овѣ)къ имѣше два сина — κάποιος ἄνθρωπος εἶχε δύο υἱούς, потоа пак во цитат: даждь ми достоиноую чѣсть имѣнна — δὲς μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας, а во толкувањето: даждь ми аще что дѣль ми падает ѡт имѣнїа твоего — δὲς με τὸ εἶτι μερτικὸν με трѣχει ἀπὸ τὰ τίποτέ σου. На следната страна, пак, зборот мертиχὸν во преведе со οὐχесτїе: вѣзиска оучестїе свое — ἐζήτησε τὸ μερτικὸν του.*

Григориј Пелагониски, како што веќе укажавме³³, во преводот оди понатаму, кога за еден ист грчки збор наоѓа по неколку словенски синоними. Ке приведеме такви примери прво од 21 слово:

διήγησις	— притча и повѣсть (стр. 38),
ἐννοια	— вола и помишленїе (стр. 46),
ἐκοιμήθη	— оупокон и прѣстависе (стр. 26),
καλόγερος	— лниѣх, калогерь, калоерь, инокъ (стр. 20—22, спореди истото во сл. за арх. Михаил, л. 242,
καλογραῖα	— калогерица, инокиња (стр. 24),
κανόνας	— канон, правило (стр. 46),
παρακίνει	— оучит и моли (стр. 15),
περιβόλια	— садѡвїа и оградѣхъ (стр. 1). сп. сл. за арх. Михаил: сад и вртоградъ, л. 247,
ῥάπισμα	— заоушенїе, вѣда (стр. 25—26),
σπίτι	— домъ, храмїна (стр. 29), а во сл. за Успение покрај овие се употребуваат и: хлѣвина и кукка,
ὑπερφρανία	— грѣдина и вискооуиїе (стр. 35, 50),

Од словото за архангел Михаил (18):

ἀδικημα	— неправда и вьбыда (л. 248),
ἀνάδοχος	— вѣспрїемник и коуль (л. 247'),
ἄρχοντας	— властелинъ и кнѣзь (л. 247'),
ἀσθένεια	— волѣзьнь и неможенїе (л. 241'),
ἀσθενήσει	— разволѣсе, вѣзволѣсе (л. 241),
μάντισα	— вражал'ница и влѣхвовал'ница (л. 233),
μικτά	— сѣлїана и двонствна (л. 223 и 223'),
μισθός	— мѣзда, ѡткоупъ, оучестїе (л. 243, 257', 248),
νησί	— остѡвъ и нисїа (л. 242'),
ὄρασεις	— сѣнїа, видѣнїа, зрѣнїе (л. 241', 242, 245),
στάσις	— стопанїа и постопанїа (225'),
τάγματα	— чиновѣ и тѣмы (л. 224),
φαγί	— гастїе и смѣденїе (л. 236),
φουσάτον	— вон и плѣкъ (л. 233', 234),

Од словото за св. Евстатиј (19):

διώκω, διώκοντες	— гонити, терающе (л. 252),
ἔχασε	— погоуби, разсипа (л. 250',),
πειρασμοί	— вѣди, нечѣстїа, напасти (л. 250 и 250'),

πειράζεται	—	искоуцитисе, вѣднѣти (л. 250, 250'),
χάσμα	—	ровъ и оудолоно (л. 252)
χάλωμα	—	котель, коновъ (л. 262', 263),
βοδοχάλωμα		како и во сл. 22 (стр. 80) — вола меднаго (л. 2),

Вакви синоними се среќаваат особено многу во словото за Успение на Б-ца:

κεφαλή	—	глава, главизна (л. 159'),
κῆπος	—	врѣтъ, врѣтоградаъ (л. 160),
κομμάτι	—	коматъ и оукуроуѣ (л. 167),
πραγματεία	—	трѣгъ, трѣжище и коупла (л. 146),
πύλη	—	двѣрь и врата (л. 159') и др.

Од словото за св. Георги (14):

ἐπίτροπος	—	испѣвнитель, икономъ, напѣвнитель (л. 185, 188),
κορμί	—	тѣло и плѣтъ (л. 185),
ὑποδήματα	—	сѣпогы и скорне (л. 184, 184') и др.

Сп. уште: κοιλία — оутрова и чрѣво, л. 10', ἐκλειψις — загражденіе и затвореніе, л. 12, νέα — млада и новаа, л. 44', φαίνεται — зрѣтсе и гавнаетсе, л. 48', νομοθέτης — законодавецъ, законоположникъ, законоположителъ, лл. 68, 139, 143, 151 и др.

Од другите особености на Григоријевиот превод треба да се одбележат и следниве:

г. *Творба на нови зборови* — *сложенки*, наспроти грчките, а во духот на црковнословенскиот. Во преводот на Григорија има црковнословенски зборови, особено сложени, кои не се среќаваат во речникот на Миклошич³⁴. Григориј Пелагониски не ја прекинал врската со старословенскиот. Тој добро го знаел црковнословенскиот што се употребувал тогаш во црковната средина и затоа можел да го збогатува тој јазик со нови зборови. Ке спомнеме некои од тие новообразувања:

волокотель — растрѣзаше волокотла много — βοδοχάλωμα (сл. 22 стр. 80),

чрѣвовѣшеніе (стр. 77) — γαστρομαργία,

домогосподинъ, поквај домоу господинъ (сл. 20, л. 267) за οἰκοκύριος.

Некои образувања не се сосема успешни, на пр. творные радости за χαροποιά (сл. 16, за Успение, л. 161), тежест вложи за ἐβαρυφόρτωσαν (сл. 21 стр. 9), но некои се успешни имитации на грчки сложени како: тѣтогонителіе — κλεπτοδιώχται (сл. 22, стр. 84), врѣзпоуготроудникъ — γληγοροστρατοκόπος (сл. 14, св. Георги, л. 184) и др.³⁵

³⁴ Иако е Македонскиот превод на Дамаскиот од поново време, штета би било тој да не се експерира за новиот старословенски речник.

³⁵ Полн индекс на зборови ќе биде приложен кон коментарот на Крнинскиот Дамаскин којшто е во печат.

д. Во основа лексиката на Григориевитот превод е црковно-словенска. Но истовремено овде се среќаваат и народни зборови кои се во употреба и денеска кај нас, а се разликуваат од лексиката на соседните словенски јазици, на пр. *горџина* (л. 50') — *ζέσις*, *каца* (л. 105') — *καδί*, *леснота*, *тепикота*, *перница* (л. 241) — *προσκέφαλον*, *рала* (=чифт) (л. 35, 250) — *ζευγάρια*, *рогозына* (стр. 427) — *ψαφί*, *в'писан* (л. 203) — *где* (*сжтъ*) *власи* *начешлани* и *в'псане* (л. 203) — *поϋ* *τὰ* *μαλλιά* *τὰ* *κεντισμένα* *καὶ* *συχνοβαμμένα*, *строунено* *в'рѣтнице* (стр. 436) — *τρίχινον* *σακί*, *оудолен*, *оудолно*, (л. 252), *кренн*, *кренеть* (л. 64), *настинет* (стр. 78) — *κρούσι*, *простонародното*: *нати*: *нати* *три* *златнице* *в'ѣры* *ради*, (стр. 436) — *ἰδοῦ* *λάβε* *τρία* *φλωριά* *διὰ* *ἐμπιστοσύνην*, *адверби*: *надворъ* (л. 59), *в'ч* *недоапоу* (л. 117') — *ἔξαφνα*, *покрај* *в'ч* *незапоу*, *некни* (стр. 438) — *προχθές*, *завчера* и др.³⁶)

Поведувајќи се по Дамаскин Студит, како што видовме, Григориј свесно бара синоними. Откако ќе го исцрпел лексичкиот фонд на книжовниот, црковнословенски јазик, тој се свртувал кон говорниот и употребувал народни зборови. Но кога ќе се судрел со нова материја, особено од областа на философијата, психологијата и другите науки кои веќе нашле одраз кај Дамаскин Студит, Григориј е принуден да кове нови изрази, зашто во дотогашната словенска книжина немало такви термини. При тоа тој се служи со етимолошкиот метод и ги крои новите зборови според грчките обрасци, на пр.:

проразлоуџеніе — *παραχώρησις* (л. 250 +),

жежител'ны — *καυστικός* *жежост* — *αἶθω* (л. 30'),

каковѣство (л. 130) — стар, веќе употребуван збор,

сѣставленіе (л. 156') за *κατάστασις*, а *сѣстоганіе* (л. 30') за *σύστασις*, *очивѣстно* (стр. 463) — *παλάσασε* *очивѣстно* и *показоваше* *имъ* *поуѣтъ* и др. Лексичкото богатство на Григориј Пелагониски, навистина, го заслужува полното внимание не само на нашите современи лингвисти, ами и на културни работници воопшто.

Во преводот на еп. Григориј нашле одраз и сите поважни морфосинтактички особености на нашиот јазик, типични и за другите балкански јазици (аналитична промена на именките, засилена употреба на предлози, јукстапозиција на именки, член, удвоен објект, описна компарација, инфинитивот во процес на губење и др.), но за тоа ќе зборуваме на друго место.

е. Појаснувањето на грцизмите со други зборови има основа во грчкиот текст на Дамаскин Студит кој архаичните зборови ги разјаснува на новогрчки, сп. на пр.: *Τὸν παλαιὸν καιρὸν εἶχαν συνήθειαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι εἰς κάθε πέντε χρόνους συνηθροίζοντο ὅλοι τοὺς εἰς τὸν Μωρέαν, καὶ ἔκαμναν ἑορτὴν, ὅπου τὴν ὀνόμαζον Παναχαῖδα, ἤγουν πῶς συνηθροίζονται ὅλοι οἱ Ἕλληνες· διότι οἱ Ἕλληνες λέγονται Ἀχαιοί. Εἰς τὴν ἑορτὴν γοῦν ἐκείνην ἔπαιζον πέντε παιγνίδια· ἓνα τὸν δρόμον, ἤγουν τὸ πηλάχημα· δευτερον, τὸ ἄλημα, ἤγουν τὸ πῆδημα· τρίτον τὸ δίσκον, ἤγουν τὸ ρίξιμον τῆς πέτρας· τέταρτον τὴν πυκτικὴν, πυκτικὴ ἦτον, ὅτι ἐνδυναν τὰ χέρια τῶν μὲ μολύβιν, ἢ ξύλον, ἢ εἰτι ἤθελαν καὶ μὲ τὸ ἓνα χέ-*

³⁶ Сп. бел. 33.

ρι ἐπιάνοντο ἕνας μὲ τὸν ἄλλον, καὶ μὲ τὸ ἄλλο ἐκτυποῦντο εἰς τὸ μέτωπον, καὶ εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ ὅπου τὸν ἐφθανε· πέμπτον, ἦτον ἡ πάλῃ, ἦγουν τὸ πάλαισμα· εἴτις γοῦν ἐνίκα εἰς αὐτὰ τὰ πέντε παιγνίδια, τὸν ἐστεφάνωσαν μὲ κλαδί ἀγριελαίας καὶ τὸν ἐνδιαλαλοῦσαν εἰς τὸν ὅλον τὸ παζάρι ἐκεῖνο...

Въ древное время ииѣхоу вѣвичи еллинѣ. яко въ вѣсакѣмъ петъ лѣта съвварахоу се вѣси на мореа. и сътварахоу праздникъ, иже ево нарицахоу панахеида. съввараютса ииѣгы еллинѣ. зане еланинн гл(аго)лютса ахи. въ праздник вѣ тѣ. играхоу петъ игри. еднны дромѣн, сиреч трѣчаніе. вторы, алма. сырѣч скаканіе. трети же дискѣн, сырѣчь метаніе камень. четвѣрти, пиктикын', пиктикинъ вѣше яко вѣлачахоу роуцѣ свои или съ вловѣм. или дрѣвѣм. или иже хотѣхоу. и съ единою же роукоу, оухващахоу се едннъ дроугега и съ дроугоу оударахоу се въ челѣ и въ лицѣ. и гдѣ ево втасоуеше. пета вѣ, и пали. сырѣч борѣа. кто во победѣше въ таковыи пет игри. вѣнчавахоу ево съ вѣтвы дивыи маслицы, и личѣхоу вѣсь вѣнъ. и вѣси вѣрѣтахоу се тамо чл(овѣ)цы члстѣхоу их яко победителѣ... (сл. за Цветници, л. 74' — 75).

Старогрчките зборови: панахеида, дромѣн, ал'ма, дискѣн, пиктикын. се оставени без превод, дадени се во истата форма како и кај Дамаскина (при називот, пак, на петтата игра е задржан дури и грчкиот член и пали), а објаснението е добро преведено. Само на крајот е изоставен зборот παζάρι (во сл. за св. Никола тој е преведен со трѣгъ) и партиципот εὐρεθέντες е преведен со вѣрѣтахоу се, наместо иже в.

Овој начин на појаснување потоа Григориј го прилага и кон други грчки зборови, како на пр.: καὶ εἶχεν ἡ Παναγία δύο φουστάνια, καὶ τὸ μὲν ἕνα τὸ ἐφόρει αὐτὴ τὸ δὲ ἄλλο ἦσαν ἐκεῖ πτωχαῖς γειτόνισαις καὶ ἐχάρισέ το — ииѣ прѣчистаа два фогстана. сырѣчь двѣ роутища. едина же носеше сама. дроугаа же вѣ нициимъ соуѣдѣм тамо женем и дарова им ево (сл. за Успение, л. 162'), ὅσον μῆτε οἱ προχομμένοι καὶ γνωστικοὶ καὶ μαθηματικοὶ νὰ μᾶς βαρεθοῦν ὡς πολυλόγους — прочее ниже прѣмоудры ни разоумных и маѣматике, сырѣчь иже вѣдѣт оученіа, и да намъ дотекет яко ииѣгссловцы (сл. за Успение, л. 165'—166). Така го појаснува зборот κοιχοῦμιον со половникъ во сл. за св. Георги (л. 194) и др. Во истиот дух е и објаснението на спомнатиот назив на храмот во Цариград Φανερωτής — нашимъ же езикѣм явленіе и многу други.

ж. Една од одликите на Григоријевиот превод е што авторот *преведува се ишо може*. Има случаи да преведува и лични имиња, на пр.: Ἄνατόλιος — Ђвсточны, Прωτολέων — Прѣваго леѣн (сл. за св. Георги, л. 183), Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου — Яндроника Бѣтхослова (сл. за арх. Мих. л. 244'), Κοπρωνύμου Κωνσταντίνου — Константина гноименитаго (сл. за иконите, стр. 199) и др. Од друга страна има оставено непреведени многу грчки архаични зборови. Григориј, неоспорно, добро го знаел новогрчкиот говорен јазик и од него тој преведува сосема добро. Но Дамаскин Студит има богат, поетски јазик³⁷. Тој бил образван и

³⁷ Донка Петканова—Тотева во својата монографија *Дамаскинские в болгарской литературе* (в. бел. 2), стр. 16—20 даде и опис на Дамаскиновиот јазик. Таа правилно нагласи дека кога се зборува за новогрчкиот јазик на Дамаскина треба да се има на ум дека тој така може да се нарече само условно, зашто во него има елементи кои го сврзуваат со византиската јазична традиција. Но треба да се забележи дека во описот на Дамаскиновиот јазик од Петканова има и неточни определувања. Така на

многу начитан човек. Ја познавал не само црковната, ами и класичната литература и често приведува во оригинал цитати од грчките философи и поети, особено од Хомера, кого го нарекува „Великиот поет“. Тие цитати Григориј ги остава без превод: *ὅτι ποῖος σοφὸς τῶν Ἑλλήνων εἶχε φόβον Θεοῦ; δὲν ἦσαν εἰδωλόλατοι; “Ὀμηρὸς ὁ μέγας ποιητὴς δὲν λέγει: Ζεῦ κῦδιστε, μέγιστε κελαινεφὲς αἰθέρι καίων; ἤγουν μόνον πῶς ἐπικαλεῖται τὸν Δία; ὁ Ἡσίοδος καὶ αὐτὸς δὲν λέγει: Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὅς ὑπέρτατα δώματα ναίει; ἤγουν πῶς ὁ Ζεὺς ὀρίζει τὰς βροντὰς; οἱ φιλόσοφοι ὅλοι δὲν ἦσαν καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες; πῶς εἶχαν ἐκεῖνοι φόβον θεϊκόν;*

Ико кѣи елиниъ моудръць нѣѣ страх в(о)жїи. нѣи бехоу вѣи идоло-слоужителѣе. ѡнироу вѣи кѣи творць, не гл(аго)летѣи, Зевсъ кидисте мегисте келенефѣсь етери неѡнѣи. сирѣч како нарицаетсе дїа. Исиѡдос. и тѣ не гл(аго)летѣ. Зевсъ ѡψибремата. ѡс ипертата домата неисъ. сирѣч како Зевсъ повелѣваетъ грѣметѣи. и философїи вѣи нѣи соут и тѣ елиниѣи. како нѣѣхѣс и ѡнѣи страх в(о)жїи; (сл. за Срет. Бгд 66, л. 52).

Очигледно, нашиот преводач не ја познава класичната литература. Тој не разбрал многу називи од грчката митологија, на пр.: *Ἡρακλῆς, ὁ θεός, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου θεοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς θεᾶς τῆς Ἀλκμήνης* — Иракли богъ, с(и)нъ великаго бога Дїа и вожице Ялимини (сл. за Евстатиј, л. 216'). Името на мајка му на Херакла *Алкмена* е, навистина, отпечатено доста нејасно во најстарите грчки изданија. Буквата *κ* е предадена како *η* и зборот може да се прочита *Ἀλκμήνης*. Во најстарите грчки печатни книги, како и во брзописот *κ* и *η* се извонредно слични и до погрешно читање на одделни зборови може да дојде. Но ако преводачот знаеше како се викала мајка му на Херакла, нејзиното

пр. се истакнува дека во фонетски поглед овде немало нови елементи и дека текстот бил печатен со официјален правопис. Меѓутоа, правописот на *Θησαυρός* е сосема неустановен. Гласот *ι* во еден ист збор може да биде предаден на разни начини, со: *ι, η, υ, ει, οι*, гласот *ε*, со: *ε, αι*, дифтонгот *ευ* — со *εβ* и др. без да се води сметка дали графijата одговара етимолoшки на зборот или не.

По однос на морфологијата, особено силно и на прво место е потцртано израмнувањето на одделни падежни форми. При тоа наоѓа дека е дативот толку активен, што презел на себе функции и на други падежи, како на пр. ном. и акуз. Треба веднаш да се забележи дека дативот одамна бил излезен од активна употреба во грчкиот. Од X в. наваму останати се само петрефицирани дативски форми од типот *δῶξα τῷ θεῷ* инаку функцијата на дативот е преземена од ген., сп. J. Humbert, *La disparition du datif en grec*, Paris 1930, passim.

Во својот опис на Дамаскиновиот јазик Петканова забележува дека има случаи, именки од III деκлинација да преминат во I: *ἡ γυνή: γυναῖκα, ἡ λαμπάς: λυμπάδα* и тн., но не се отишло понатаму да се види како во тоа мешање водат борба за превласт одделните наставки. Во акуз. синг. на III консонантска деκлинација проникнува наставката од а-основите (I деκл.) -*αν*, наместо -*α* < -*m*: *πατρίδαν, μῆναν, βασιλείαν, ἥρωαν*, а потоа целиот сингулар на еден голем број именки од III деκлинација се изедначил со флексијата на а-основите. Бидејќи многу именки од i-основите (III деκл.) на -*ις*, -*εως*, тип: *ῥεξις, -εως* преминале во а-основи: *ῥεξιη* и се употребувала во синг. паралелна флексија по III и I деκлинација, се јавило мешање на наставките и во плуралот: *ῥεξιεις* покрај *ῥεξιι..* При таа борба за превласт меѓу наставките од I и III деκл. во плуралот победиле наставките од III деκлинација. Случаите *αἶγαι, σάλπιγγαι* се поретки од примерите со -*ες*, *varia lectio -αις: ἡμέρες, (-αις), ἀγορές (-αις), δουλίες (-αίς)* и др. Така, формите што ги смета Петканова за дативи, всушност се само *casus generalis* за плуралот од а-основите, чија наставка е предадена со дифтонгот -*αις*, наместо со -*ες*.

име ќе го прочиташе правилно, како што има случаи со христијанската терминологија. Во истото слово, подолу читаме: видѣхъ азъ златоу главоу вога Артемида (л. 217) — εἶδα ἐγὼ τὸ χρυσοῦν κεφάλι τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος. Артемида е божица, но и покрај тоа што се нагласува дека е θεᾶ, се преведува како да е од м. р. во акуз. видѣхъ... вога Артемида.

7. Меѓутоа, треба да се забележи дека во преводот на овој опсежен зборник има слова, каде што не се преведени добро не само ретки и архаични, ами и најобични зборови. Квалитетот на преводот во некои слова делумно, а во некои исцело, не е на онаа висина, на која е преводот од 21 и 22, како и на другите гореспомнати слова. За илустрација ќе приведеме еден дел од уводот на словото за Спасовден (сл. 9):

Од словото за Спасовден (л.111)

Чл(овѣ)къ ꙗкоже ꙗко ес(тъ) създание рѣкою в(о)жїю, гл(аго)-лѣтсе ѿ ес(тъ). до мѣ и подовїе в(о)жїе. не по ꙗвлѣнїю, нѣ по оумномоу. занѣ радї ꙗже гл(аго)лѣтсе чл(овѣ)къ до мѣ ѿ подовїе в(о)жїе, по вѣнѣшномоу, сѣреч како ѿмат роуцѣ, и нозѣ. и прѣче чѣсти, хѣщеи рѣши ꙗко ѿ в(о)гъ ес(тъ) чл(овѣ)къ колѣпнѣ. сѣреч ꙗко прѣжде създание в(о)гъ чл(овѣ)къ, имѣе рѣцѣ. и нозѣ. ѿ прѣче чѣсти тѣлоу чл(овѣ)къскомоу. ѿже ес(тъ) неподбно гл(аго)латисе. ѿ хѣтѣлѣ бы рѣши кто безоумнѣ чл(овѣ)къ, ꙗко понѣже в(о)гъ не ѿмѣ рѣцѣ, ес(тъ) безроучнѣ. ѿлї ꙗко ес(тъ) слѣп, ꙗко не ѿмат ѡчи. ѿлї ꙗко ес(тъ) хроу мѣ понѣже не ѿмат нозѣ. да слѣшит ꙗко такова. дѣїствїе, въ трїе некое гл(аго)лѣтсе ꙗко ѡскоудна. въ мѣсто. въ лѣто и въ чѣсти, ... тако ес(тъ) и въ в(о)га. не можеш да речеши безрѣчна ѿ безнѣжна. понѣже ес(т)ство в(о)жствное нѣ(сѣ) чл(овѣ)къ о лѣпнотѣ ꙗкоже не гл(аго)лѣтсе чл(овѣ)къ до мѣ в(о)жїи и подовїе в(о)жїе по ꙗвлѣномоу. нѣ оумномоу. прѣче гл(аго)лѣтсе мнѡжство по оумномоу.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὅτι εἶναι πλάσμα τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ, λέγεται καὶ εἶναι εἰκῶν καὶ ὁμοίωσις τοῦ θεοῦ, ὅχι κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ νοούμενον· διότι ἂν ἐλέγето ὁ ἄνθρωπος εἰκῶν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ ἔξω, ἤγουν πῶς ἔχει χεῖρας, καὶ πόδας καὶ τὰ λοιπὰ μέλη, ἤθελामεν εἰπεῖ, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ἀνθρωπόμορφος· ἤγουν ὅτι πρὶν πλάσῃ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον εἶχε χεῖρια καὶ ποδάρια καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κορμίου τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὅποιον εἶναι ἀπρεπον νὰ τὸ λέγωμεν· καὶ θέλει εἰ, πεῖ τινὰς τῶν ἀγνώστων ἀνθρώπων, ὅτι ἐπειδὴ ὁ θεὸς δὲν ἔχει χεῖρια εἶναι καὶ ἄχειρος, ἢ εἶναι τυφλὸς ὅτι δὲν ἔχει ὀμμάτια· ἢ εἶναι χωλὸς, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ποδάρια· ἄς ἀκούσῃ ὁ τοιοῦτος· αἱ ἐνεργεῖαι εἰς τρία τινὰ λέγονται ὅτι λείπουσιν, εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν χρόνον, καὶ εἰς τὸ μέρος... Ἔτσι εἶναι καὶ εἰς τὸν Θεόν· δὲν δύνασαι νὰ τὸν εἰπῆς ἄχειρον, καὶ ἄποδα, ἐπειδὴ φύσεως θεϊκῆς δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνθρωπόμορφον· ὥστε δὲν λέγεται ὁ ἄνθρωπος εἰκῶν καὶ ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ νοούμενον· πλὴν λέγεται πολλαχῶς κατὰ τὸ νοούμενον.

Веднаш паѓа во очи дека преводот на овој дел не е така гладок како во гореприведените цитати од 21 и 22 слово. Изразот: *εἰκῶν καὶ ὁμοίωσις* „вбразъ и подобіе“ е општопознат од Библијата (сп. Ген. I, 26+), а овде тој е преведен со „дом и подобіе“, поврзувајќи го *εἰκῶν* со *οἶκος* „дом, куќа“. Еп. Григориј го знаел точното значење на зборот *εἰκῶν*, како што се гледа од следново место во 22 слово, каде што зборот не е дури ни во познатиот израз со *ὁμοίωσις: δὲν ὑπομένω νὰ βλέπω τὴν εἰκῶνα μου γυμνῆν* — не можам трпѣти вбраза моето нага (стр. 69). Забележително е дека *εἰκῶν καὶ ὁμοίωσις* е преведено со дом и подобіе и во словото за Воскресение, (л. 109²) во кое, исто така, се забележува слаб превод.

Во сл. 21 и 22 не може да се најде реченица како на пр. оваа од уводот на словото за Спасовден: *ἰαко πρῆξде сздание в(о)гъ чи(овѣ)ка — ὅτι πρὶν πλάσει ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον* (пред да го создал Бог човека). А вакви реченици има во словата: 8, 9, 10, 11, 16, 20 од Кринскиот Дамаскин. Глаголот *λείπουσιν* го преведува со придавка: *ωскоудна*. ад-вербот *πολλὰχῶς* (на разни начини) не го разбрал и го превел со *лишество*, реченицата: *ἐπειδὴ φύσεως θεϊκῆς δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνθρωπόμορφον* (зашто својство на божјата природа не е ова човекоподобното), не е сфатена и не е добро предадена: *понеже встество в(о)жствное нѣсть чи(овѣ)-колѣпнотѹ*. Преводачот слепо се држи за грчкиот текст, знае дека хипер-детерминираниите грчки форми (членувана именка или придавка со уште една показна замена)³⁸ се преведуваат на словенски со член, тој го стори тоа со *чи(овѣ)колѣпнотѹ*, но фразата во целина е бесмислена. Грешки од ваков вид се среќаваат и во понатамошниот текст од ова слово, како што се гледа од следново место на л. 118²—119:

Од словото за Спасовден, л. 118²—119

И диветсе нецы ѿ сѣмь и гла-
голюще. ꙗко аще въ истинѹ ли
ѣсть х(р)истоу. по въскрсе́нїи, ѣстїе
ѡно не быс(тѣ) ли маліе заре; и
глаголен и мѡ ѿ сѣмь притчѣстѣвно.
ꙗко да въ х(о)тѣль быти еди́нь огнь
великы въспа́ленъ, потѣм да въ хо-
тѣль въврѣци еди́но мало и помалн
кѡматъ вт влѣсы вѣнь въ огнь
ѡнь; ѣда вѹ бывѡмтѣ и скрѣ въ ѡгнь
ѡнь. сѡ колѣко пѣпелъ хѹщеть быти
кѡмата ѡного власѣ. надѣкѹса ꙗко
ниже лѡво ѣвнтсе ниже блѣко видить
ѹко чи(овѣ)коу. ꙗко в(с(тѣ) и ѣстїе

*Καὶ ἀποροῦσι τινὲς εἰς αὐτὸ
καὶ λέγουσιν· ὅτι, ἂν ἔφαγεν ἀλη-
θῶς ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν,
τὸ φαγὶ ἐκεῖνο δὲν ἔγεινεν ὀλίγη
ὑλη; καὶ λέγομεν ἡμεῖς εἰς αὐτὰ
παραδειγματικῶς, ὅτι νὰ ἤθελεν εἶσ-
θαι μία στία μεγάλη ἀναμμένη, ἔπει-
τα νὰ ἤθελες ρίξει ἓνα μικρὸν καὶ
παραμικρὸν κομμάτι ἀπὸ τρίχα μέ-
σα εἰς τὴν στίαν ἐκεῖνην, ἀρὰ γε
ἔγεινεν ὑλὴ εἰς ἐκεῖνην τὴν στίαν;
ἤγουν, πόση στάκτη νὰ ἤθελε γέ-
νει τὸ κομμάτι ἐκεῖνο τῆς τρίχας;
θαρρῶ ὅτι μηδὲ κἀν νὰ φανῆ οὐδὲ
ἕσαν βλέπει ὁ ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου.
Ἔτσι εἶναι τὸ φαγὶ ἐκεῖνο πρὸς τὸ*

³⁸ Сп. За членови во Македонскиот превод на Дамаскинови, Македонски јазик год. XXI, во печат,

ὄνο, κτ̄ ὄγνῳ β(ο)ἰσθῆσθαι-119-μοῦ.
 никáкoвoу ѱскрoу не сѣтвoди вѣ
 вл(а)жéнное вѣстество β(ο)жне, мáлaгo
 ἱστία ὄνοгo. ἄψε же не вѣρoυεши вѣ
 слóвeсь мóнѣ, ρци ми тѣй кáкo не
 сѣгoрѣ коῦпина вѣ синайскoю гoрoу,
 дá ти ρέκοῦ ѱ ἄзь кáкo ѱ чтo
 вѣс(ть) ἱστίoῦ ὄνομoῦ. ρци ми кáкo
 ὄγнъ пéцны не ὤпали τρῆ ὀτρoкы,
 дá ти сκáжoῦ ѱ ἄзь кoῦ ѱскрoу
 вѣс(ть) ἱστίε ὄно по вѣскрeсéнии.

πῦρ τῆς Θεότητος τίποτε ὕλην δὲν
 ἔκαμεν εἰς τὴν μακαρίαν φύσιν τοῦ
 Θεοῦ τὸ ὀλίγον φαγὶ ἐκεῖνο. Εἶδὲ
 ἀπιστῆς εἰς τοὺς λόγους μου, εἶπέ
 με εἶσὸν, πῶς δὲν ἔκατακλή ἡ βάτος
 εἰς τὸ Σινᾶ ὄρος, νὰ σὲ εἰπῶ καὶ
 ἐγῶ, πῶς καὶ τί ἔγεινε τὸ φαγὶ
 ἐκεῖνο· εἶπέ με, πῶς τὸ πῦρ τῆς
 καμίνου δὲν ἐχώνευσε τοὺς τρεῖς
 παῖδας, νὰ σὲ διηγηθῶ καὶ ἐγῶ· τί
 ὕλη ἔγεινε τὸ φαγὶ ἐκεῖνο τὸ μετὰ
 τὴν ἀνάστασιν.

Зборот ὕλη (=материја) често се среќава кај Дамаскина Студита, и во словата за кои има доволно основание да се сметаат за Григориев превод тој е преведен со вѣщество, а ἄυλον — невѣществуна (сп. сл. 18, за арх. Михаил, л. 223', р. 14). Во горниот цитат од словото за Вознесение преводачот изгледа прво го поврзал овој збор со αὐγή (=зора) и го превел заре, а потоа, кога ја преведувал паралелата со огно̄т, го довел во врска со искра. Во словото за Пасха (сл. 8) придавката ὕλικός е смешана со именката ἡλικία (=возраст) и зборовите ἐφάνη δὲ εἰς σχῆμα ἀνθρώπου ὕλικoῦ (= се јави во вид на земен човек) се преведени гависе вѣ вѣрзае чл(овѣ)чeцe вѣзрасте (л. 103, р. 25). На зборот μέσα (=внатре) преводачот на словото за Спасовден му дал противно значење: вѣнь, а во словото за арх. Михаил (18), кое е по стилот многу слично со 21 и 22, сосема правилно: вѣноуτрь (црѣквы) на л. 243, и кога се употреби со θάλασσα го преведе со „вѣ дно (моря). Несогласување на родот има во реченицата: вѣврѣши едино мало и помали комать ѿт власы.

Ке приведеме примери на слични грешки од слова каде што, како и овде, преводачот не го знаел значењето на некои обични грчки зборови и дал бесмислен превод. Така при описот што е пост, во словото за постот (16) се вели: ποῖος εἶναι ὁ τόπος; ἡ κοιλία τῶν πτωχῶν, τὰ χέρια τῶν πενήτων, οἱ κόλποι τῶν ὀρφανῶν καὶ ξένων. Тоа е преведено: коε в(ть) мѣсто; оутрoвa нищиѣ, рѣкы оубогыѣ. пазoуѣи вѣдовицам и страным (л. 207, р. 2—3). Зборот ὀρφανοί му е добро познат на еп. Григориј и го преведува со сирѣ, сироти, сп. ὅταν ἐγδυνες ὀρφανούς — вгда сѣвлачане сироти, (сл. 21, стр. 44). А во словото за св. Никола (20), каде што се среќаваат и други грешки, зборот ὀρφανούς е преведен со вѣдовіе вѣдовицы (л. 266, р. 18).

Словото за Воведение (13) е најконфузно поради тоа што има прескочен текст од триесетина реда којшто е додаден после на друго место без никаква врска. Кринскиот Дамаскин л. 174—177, и Бгд. Патр. бр. 66, л. 177—180 содржат ист — измешан — текст, што значи дека се од иста подлошка. Тешко е да се каже дали е тоа грешка на преводачот

или на некој од првите препишувачи. Но со оглед на тоа што и во преводот се среќаваат груби грешки што ја изменуваат смислата на текстот, има основание да се претпостави дека и додавањето на прескочениот текст на друго место може да биде дело на преводачот. За невнимателноста во преводот зборува следнава реченица од тоа слово: Καλότυχοι εἶναι οἱ γονεῖς σου, ὃ Δέσποινα καὶ τὰ βυζιά ὅπου σὲ ἐβύζασαν — вл(а)-женни сѣтъ родителѣ твои w вл(а)д(и)ч(и)це. и съсѣдѣ твои иже те въздоуше (л. 175^в, Бгд Патр. бр. 66, л. 178).

Словото за Теодор Стратилат (17) исто така има доста грешки. Уште во почетокот има неразбрани зборови и бесмислени реченици: не вѣщи мнѡгогденіемъ или мнѡгопитіемъ, нь пространство спасеніа чл(овѣ)коу (л. 213) — ὄχι τὴν αἰτίαν τῆς πολυφαγίας καὶ πολυποσίας, ἀλλὰ τὴν πρόξενον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Сложенката πρόξενον ја преведува буквално со про-стран-ство, зашто не го знаел идиоматското значење на изразот — „причинител, виновник“.

Списокот на грешките во овие слова може да се продолжи многу. Додека во 21 и 22 слово, како и во некои други, ними слични по стил слова, сосема ретко се среќаваат случајни грешки, во последниве има грешки и во обични зборови и често преводот е нејасен, недотеран. Спонтано се наметнува прашањето: ќе допуштиме ли дека овие слова, како и одделни места во словата што можат да му се припишат на еп. Григориј, ги превел истиот автор како и 21 и 22 слово, или ќе претположиме дека покрај Григорија над овој превод работеле и други лица, одн. друго лице. За да може да се одговори на ова прашање, ќе треба да се изврши анализа на грешките и да се види како можеле тие да настанат.

8. Грешки се среќаваат и во 21 и 22 слово, но тие се незнатни во споредба со грешките што ги среќаваме во други слова. Во насловот на словото за митарот и фарисејот (21) читаме: пріѣмиет сіе слово о еже не плакати и о смѣреніе и исповѣданіе. . . Во поновите изданија на грчкиот текст од Θ. ова место гласи: διαλαμβάνει δὲ οὗτος ὁ λόγος περὶ τοῦ μὴ κατακρίνειν... а во првите изданија наместо κατακρίνειν, стои по погрешка καταθρίνῳν, кое е поврзано во свеста на преводачот со θρήνω (=плаче) и затоа дал превод: о еже не плакати, наместо не осуждати.

Иако е преводот на ова слово од еп. Григориј, не може со сигурност да се тврди дека во преводот на насловот не била замешана и некоја друга рака. Познато е дека за насловите се оставал празен простор, каде што подоцна се додавал текстот со црвено мастило. Дека бил таков случајот и со Македонскиот превод на Дамаскиот се гледа од фактот дека некои од насловите останале недописани, а празниот простор се оставал и во подоцнежните преписи. Такви се насловите на словата за Цветници (6), Погребение Христово (7), Арх. Михаил (18), Недела сиропусна (24), за иконите (23). Забележително е дека во насловите се

срѣкаваат и други грешки³⁹). Како најјасен доказ дека во пишувањето а можеби и во преводот на насловите има удел и друго лице, служи белешката во насловот на 21 сл.: *πρὸβληθεὶς βογολυβεζνιμ ἐπισκοπὸν πελαγονικῶν καὶ πριλιπικῶν σμῆκροννῶν Γρηγορίῳ*, или во 22 сл.: *πρὸβλεδεννῶς πρὸ βογολυβεζνιμ ἐπισκοπῶν*. . . Ако беше го пишувал сам еп. Григориј и насловот на 21 и 22 сл., тој немаше да се нарече *βογολυβεζνιμ*. Тоа е секако додадено отпосле од друга рака.

Во 21 слово, на 23 стр. неадекватно е преведен глаголот *ἐδιέβαλον* со *исповѣдадоху*, место *вклевѣтаху*, но подолу на стр. 26, *διαβαλμῶς* правилно го преведува со *наваждениа*. На 3 стр. пак има неадекватност во преводот на: *Ἐσσαῖοι δὲ λέγονται Ἑβραϊκῶς οἱ ἀσκηταὶ* со *всѣе же гл(аго)люте оугодны постници*, каде што зборот *Ἑβραϊκῶς* го замени со *оугодны*. На 6 стр. *κατηγορηθῆ τὸν κόσμον* — со *всѣждати мнѣтара* може да биде случајна замена и од препишувачот. Чисто графичка грешка има и во: *φάρεσει* иже *понеже незрелоу* *нивоу дѣла своа*, каде што е написано *понеже* наместо *познее* <ТЬ> за *ἐθέρισεν*. Во 22 слово погрешно е преведен зборот *ἱστορικῶς* во фразата: *γράφει ὁ ἅγιος Κλήμης ὁ ἱστορικῶς Ἀλεξανδρείας* — со *пишет с(ве)тны Книжь въ вбразанъ Александрьски* (стр. 80) и др.

Грешките, како од овие две слова, така и од останатите, би можеле да се групираат, главно, во три категории:

а. Најчести се грешките поради недоволното познавање на грчкиот. Можевме да се увериме дека и Григориј, кој многу добро го знаел говорниот грчки, греша кога е во прашање некој старогрчки израз или се третира материја што не е во врска со христијанската вера или секидневниот живот.

б. Има грешки настанати поради погрешното читање на грчки зборови.

в. Очигледно слухови грешки.

Ке приведеме примери од различните видови грешки:

а. Во словото за Педесетница зборот *σύνεσις* (= разум, совест) го преведува на л. 127 и 131' со *оусинениѣ*, а на л. 130 — со *съчинениѣ*. Зборот *ἀντίλεψις* (= сфаќање, разбирање) на л. 127' — со *застѣпениѣ*.

Споменаваме како е изразот *τριῶν διαστατά* (= на три разделена) во словото за Пасха (л. 91') преведен со *класы столѣтны*. Оваа фраза е вака преведена и во словото за Преображение, л. 153':

³⁹ Покрај спомнатото за преводот на *μεταφρασθέν* со *πρὸ μεταφραστῶν*, сп. уште: во словото упатено кон оние што плачат прекумерно за своите умрени (15) изговорено од Дамаскина на погребението од некој големец: *ἐπὶ τινος ἄρχοντα κηδεῖα*, зборот *κηδεῖα* „погребение“ го разбрал како лично име и го превел: *πρὸ некоего княза Кндеѣнна*. За поимот *κοινή γλώσση* покрај по *ωσценъ языкъ* (сл. 3, 4, 6, 8, 14, 17, 19, 20—22, 24, 26—32, 35, 36) во 7-то сл. овој израз е преведен *скореснише*. Изразот *περὶ φράσει* (= прозно) е преведен со *паровѣждениѣ* (сл. 2), *тиѣкованиѣ скореснише* (сл. 5 или пространно глаголанно (сл. 13, 33), — *ιδιωτικῆ φράσει* со *пространоу важдениѣ* (сл. 11). Името на авторот Дамаскина монаха иподјакона и оучителя во некој ракописи стои на почетокот (Крнински — Киевски 33), а во негои (Бгд 318) — на крајот. За разликите во насловите на 24 и 25 слово *μεφυ ρκп. 318* и Киевскиот 33, спор. Лавров, о. с. стр. 19.

земна тѣлеса ииѣноуѣт философи власы непостоянны. Иако ииѣт трѣмѣ статіѣ. сирѣчь дѣвелостъ, ширѣтоу и глѣвыноу — τὰ ἐπίγεια σώματα δυναμάζουσι οἱ Φιλόσοφοι τριχῆ διαστατά: ὅτι ἔχουσι τρεῖς διαστάσεις, ἤγουν μῆκος, πλάτος καὶ βάθος. При тоа мѣκος (=должина), не е дѣвелост. Адвербот τριχά, τριχῆ, τριχῆ (=тројно, на три дела) и διαστατά од διίστημι „разделува“ не му биле познати на преводачот. Τριχῆ го поврзува со τριχά „влакно“ од ст. гр. θρίζ, τριχός.

Зборот μείωσις (=смалување), наспроти αὔξησις (=растење, зголемување) го преведе во сл. за Воведение со подовствіѣ (л. 123) и оуподоуаиѣ (л. 125) . подовствіѣ же ес(тѣ) иако пакы ωт велико вываѣт мало — μείωσις δὲ εἶναι, ὅτι πάλιν ἀπὸ μεγάλα γίνονται μικρά. Зборот μείωσις од ст. гр. компаратив μείων му е непознат и го поврзува со ὁμοίωσις, израз познат од христијанската терминологија. Подолу Дамаскин Студит употреби синоним за овој збор од говорниот јазик ὀλιγοστεύειν и преводачот него правилно го преведе со οὐμαματισε.

Во словото за Педесетница (10) го преведува πῦρ καταναλίσκον со огнь неизмѣнана (л. 131), наместо φ. всесѣднани, εἰς διαφόρους τόπους (=во различни места) — со вѣ доуитнаа мѣста и тн.

Во прашање се предимно зборови од старогрчкиот. Во словото за Сретение ἐπιστάσα од ἐπίσταμαι (=знае, разбира) го сфати или прочита како ἐπίστευσα и го преведе: вѣрова.

Во словото за Цветници: едина литра ωт λυρα неοудрѣжано н неλѣс-тно (л. 71) — ἐπῆρε μίαν λίτραν ἀπὸ μύρον ἄκρατον καὶ ἄδολον, не го разбра зборот ἄκρατον (=немешано, чисто), којшто е во врска со κραίν-νυμι, а не со κρατέω — ἀκρατής, -ες.

Во словото за Пасха именката διαφορά еднаш ја преведе со пос-пешеніѣ (л. 98), а подолу на истата страна со полъзноѣ.

б. Неадекватен превод поради погрешното читање на некои грчки зборови се среќава доста често. Ке спомнеме неколку примери:

Во словото за Воведение (л. 194) зборот λευκοφόρος (= облечен во бело, што носи бело) изгледа е прочитан *λευκοφόρος(?) (таков грчки збор всушност и нема) и е преведен вѣлострашањ.

Во словото за Пасха именката γέενα (=еврејски збор іеена) ја преведе со ρωдство: иако ωгнь вѣчны н ρωдство. ωгньнное (л. 110) — ἡ γέενα τοῦ πυρός. Изгледа зборот е прочитан γενιά (=род, потомство) и е преведен така без никаква врска со контекстот.

Во истото слово (л. 109) има една ваква реченица: занѣ и живот-на понеже законъ не имаѣот ни животъ носетъ — διότι καὶ τὰ ζῶα ἐπειδὴ νόμον δὲν ἔχουσι, μηδὲ ζῶωνη βαστοῦσι, каде што ζῶωνη (= појас) веро-јатно е прочитано ζῶήν и преведено со животъ, со што се доби бесмис-лица. Придавката λειψός (=неполн) се мисли на месец февруари, нас-проти σωστός (=полн), м. март, прочитана е λευκός и преведена вѣи (л. 100).

Во ова исто слово и зборот μικτόν (=смешано) е погрешно преведен со тмѣстостъ (л. 93); веројатно е прочитан πυκνός. Именката πείρα (=опит) во истото слово е преведена со огнь — πυρά (л. 105); φλυαρία (=брборење) било изгледа прочитано φιλαργία и е преведено сребролюбіѣ,

(л. 96'), а глаголот *πληροφορηθῆ* (= извести) изгледа е поврзан во свеста со *πληρῶ* и преведен со исплѣнише (сл. за Пасха, л. 98).

Забележително е дека и во слова што се одликуваат со внимателен превод, сличен на оној во 21 и 22 слово, се среќаваат, само поретко, грешки кои се резултат на погрешно прочитани грчки зборови. Така на пр. во сл. за арх. Михаил (л. 231) зборот *χαρισμένον* е изгледа прочитан *χωρισμένον* и преведен *ωτλοучено*, со што се доби противна смисла на она што вели Дамаскин Студин: *отрочетоу свдемоу не възлаган брѣтвоу на главоу его. како ωτлоучено (наместо благословено) ес(ть) прѣд в(ого)мъ — και τοῦ παιδίου τὸ κεφάλι νὰ δῆ τὸ ξυρίσῃς, ὅτι εἶναι χαρισμένον εἰς τὸν Θεόν.*

Во ова исто слово (л. 226') р. 20—23) зборот *γῆν* е погрешно прочитан како *γυνή* и се доби смешен превод на следнава грчка реченица: *Οἱ γεωργοὶ ἔχουσι μίαν συνήθειαν· ὅταν εἶναι τινάς, και ἔχει γῆν καλήν και λιπαρήν διὰ σπόρον, ἄν αὐτοὶ δὲν ἔχουν σπόρον νὰ στείρουν, ὅμως δανίζονται ἀπὸ ἄλλους και σπείρουσιν — врачи же нмоут едины вбичан вгда же ес(ть) некто и имат женоу (м. землю) доброу и печалницоу ради семѣ, аще и ты не нмоут семѣ сеати, прочее земают ωт нѣх и сѣють.*

Во словото за Теодор Стратилат (17) зборот *κίβλα* е прочитан како *κίονα* и реченицата: *δοκίμασέ το κίβλα, νὰ βεβαιωθῆς* е преведена: *покоуисе стѣпла да извѣстишисе* (л. 218'), а означува: „обиди се веќе да се увериш.“

В. Ке приведеме примери и на *слухови грешки* кои се исто така многубројни: Во словото за Педесетница (л. 127') изразот *ἡ στεῖρα* „Анна е преведен *послѣжде Анна*. Ако преводачот го имал пред себе грчкиот текст, сигурно не би погрешил во преводот на *ἡ στεῖρα* особено кога веќе станува збор за неплодната Анна. Очигледно е дека еден го читал грчкиот текст, а друг слушал, преведувал и веднаш го пишувал преводот. Во овој случај зборот *ἡ στεῖρα* го поврзал со *ὕστερα*, *adv.* и го превел *послѣжде*, наместо *ниплодна*. Забележително е дека и во словото за Успение на Б-ца, кое е целото во духот на Григоријевиот превод, именката *ἡ στέρσις* (= лишување) е преведена со *послѣдна* (л. 162).

Во словото за Преображение (л. 128): *вѣта οὐμνησενῖα земλῆνα* и *възрастна да не сѣмнишлѣмъ възрастоу, нѣ невеществена да покажем — πᾶν νόημα γεῶδες και ὑλικόν ἄς μὴ νοοῦμεν τὰ ὑλικά, ἀλλὰ τὰ ἄυλα ἄς φαντασθοῦμεν. ὑλικόν и ὑλικά (= материјално, земно) слухово е поврзано со *ἡλικία* (= возраст), а негираната придавка од истата основа *ἄυλα* правилно е преведена со *невеществна*, при тоа гл. *φαντασθοῦμεν* (= представуваме) го преведе како да е од *φαίνομαι* со *покажемсе*.*

Во истото слово реченицата: *τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ κατιὸν ἄνωθεν ἐν εἶδει περιστῆρας*, е преведена: *д(оу)хъ с(ве)тъин сѣдѣ сѣвише въ видѣсны голоубыни*. Партиципот на презентот *κατιὸν* од гл. *κάτεμι* „слегува“ го поврзал во свеста со *κάθημαι* „седи“.

Во словото за св. Георги изразот *μῖσος ἄδικον* (= неправедна омраза) го преведе со *послѣд неправедникъ* (л. 184), земајќи го *μῖσος* за *μέσα, μέσος* „сред(ен)“.

Во истото слово: не бойте се от οφθαλμοκτονουμένων τῆσδε. и минувашее чѣсти силою сѣтворити (л. 186) — μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα καὶ περισσότερον τι μὴ δυναμένων ποιῆσαι. Неодредената за- менка τὶ „нешто“ и негацијата μὴ прочитани брзо му прозвучиле на преводачот како еден збор τι μὴ и го превел со чѣсти без никаква врска со текстот и макар што е ова цитат од Евангелието, (сп. Мат. 10,28): Не бойте се од оние што го убиваат телото и повеќе ништо не можат да сторат.

Во словото за Педесетница (л. 132): вѣ чѣсти тѣ Δ(ΟΥ)Χῆ и митарѣ. тѣжници Δ(ΟΥ)ΣΕ ЧИ(ΟΒΚ)ЧСКЫЕ сѣтвори — ἐν θυμῷ σου (= спо- мни си!) αὐτὸ τὸ πνεῦμα τελῶνας πραγματευτάδες ψυχῶν ἀνθρώπων τοῦς κάμνει. Глаголот ἐνθυμοῦμαι често се употребува кај Дамаскин Студит, но овде е разбран од оној што слушал и преведувал како: ἐν τιμῇ σου т.е. вѣ чѣс(тѣ) ти!!

Во словото за Преображение глаголот συνεχεῖς (= задржи) го поврза со χέω и го преведе φολία (л. 137”).

Во словото за св. Евстатиј (л. 260) реченицата: καὶ ἀνάθρεψάν με εἰς τὴν χώραν ὅπου ἤξεύρεις καὶ σύ. — е преведена: и вѣспиташиє мє вѣ псора иже вѣси и ты. Оваа грешка е очигледно настаната поради брзото читање на: εἰς τὴν χώραν (= во селото), а на преводачот му се чуло како да е тоа името на местото „Псора“, каде што било лицето отхрането. Ако преводачот сам го гледаше грчкиот текст, немаше да направи ваква грешка, зашто станува збор за сосема познати зборови кои на друго место ги преведува правилно.

9. Од анализата на грешките можеме да заклучиме:

а. Преводот е правен директно од оригиналот.

б. Тешко е наполно точно да се представи како било организирано преведувањето, но врз основа на слуховите грешки, какви што има многу, може да се претпостави дека преводачката работа била организирана така, што еден го читал грчкиот текст, а друг направо преведувал, што е за билингви сосема возможно.

в. Забележително е дека првите изданија на Θεσσαυρός од Да- маскина Студита, од кои бил направен нашиот превод, се печатени со многу ситен шрифт, полн со скратеници, лигатури и, ќе додадеме, доста печатни грешки. При читањето на таква книга можело да се грешни, а погрешно чуениот збор веќе бил причина за нови грешки во преводот.

г. Запазените преписи од овој превод, како и објавените фрагменти од изгубените преписи предаваат, речиси, истоветен текст. Разликите меѓу нив се минимални, главно, од правописен карактер. Тоа покажува дека првиот превод бил, веројатно, и при ваква организација на работата, во еден примерок, па потоа од него се настанати и сите други преписи.

д. Од приведените грешки јасно се гледа дека најмалку две лица биле активно ангажирани при преводот на Дамаскиновиот зборник.

10. Кога веќе има јасни докази дека при овој превод зело учество покрај еп. Григорија и друго лице, ако не и повеќе лица, можеме ли

да го нарекуваме целиот Македонски превод на Дамаскино и понатаму „Григориев“? На ова прашање ќе одговориме позитивно еве поради кои причини.

1. Организатор на преводачката работа е, по секоја веројатност, самиот Григориј, којшто имал и најголем авторитет поради неговиот епископски чин.

2. Григориј Пелагониски сам зел активно учество во преводот на овој зборник. Повеќе од една половина на словата се по стил многу слични со преводот на 21 и 22 слово кои се сигурно дело на еп. Григориј. Од преводот што може со право да му се припише на Григорија се гледа дека тој добро го знаел говорниот грчки и уште подобро словенскиот што, меѓу другото, укажува на неговото словенско потекло.

3. Основните принципи, заложени во преводот на 21 и 22 слово, доминираат во преводот на целиот труд, а имено:

а. Тенденција да се преведува сè од грчкиот текст и да не се остава ништо, па макар смислата на преводот и да не се јасна.

б. Допуштениите грцизми, каде што е возможно, да се појаснуваат со други словенски зборови. Тоа се, речиси, единствените места, каде што преводачот излегува од оригиналниот текст на Дамаскин Студит.

в. Се прави свесен напор за пронаоѓање словенски синоними кои би одговарале на поедини грчки зборови што се повторуваат едно-подруго.

Сето ова ни дава основание да заклучиме дека со преводот раководел еп. Григориј. Можеби тој не бил секогаш присутен при преведувањето, но сепак секое слово носи белези на негов став. Лицата што работеле под неговото раководство ги знаеле неговите принципи и работеле според нив, но секогаш не успеале да дадат точен и јасен превод. Може да се претпостави дека при преведувањето на 21 слово сам Григориј го имал пред себе грчкиот текст, сам го читал и едновременно го диктирал преводот, а друг пишувал словенски. Има слова кои се одликуваат со многу убав и точен превод, како и во 21 слово, но наместа, како што покажавме со примерите од словата за Успение, арх. Михаил и др. се јавуваат и грешки, настанати поради погрешно прочитани, одн. чуени грчки зборови, што значи дека и овде има удел на макар уште едно лице. Тоа лесно може да се објасни. Словата се долги (некои имаат и преку 50 страници) и не можеле тие да бидат преведени цели одеднаш. Работата продолжувала подолго време, при тоа изгледа се менувале писари и поради тоа можело да дојде до ваква неуедначеност во преводот.

11. Во втората половина на XVI в. се направени два превода на црковнословенски од зборникот *Θησαυρός* на Дамаскин Студит: Македонскиот — „Григориев“ и еден во Бугарија, т.н. „Средногорски“⁴⁰.

⁴⁰ Врз основа на распространетоста на ракописите од овој превод ние претпоставиме дека преводот можел да настане некаде во западна Бугарија, а истото мислење го подржа и Донка Петканова — Тотева, *о. с.* стр. 45—50. Сп. Макед. ј. XI—XII стр. 53—71.

Вториов превод во основа се разликува од Македонскиот со својот слободен приод кон оригиналот. Овде слободно се скратуваат некои реченици, а други се прошируваат. Уште во најстарите преписи од овој превод покрај Дамаскиновите слова, кои се преведени во избор, фигурираат творби и од други автори. Додека запазените и познатите од објавени фрагменти преписи на Македонскиот превод, речиси, не се разликуваат меѓу себе, во преписите на другиов превод се забележуваат големи разлики како во составот, така и во содржината на одделни слова. Тенденциите на послободен однос кон грчкиот текст, заложени во првобитниот превод од т.н. „Средногорски круг“, биле развиени до крајни граници во подоцнежните преписи и преработки. Бројот на преписите и преработките на овој превод е знатно поголем отколку на Македонскиот превод. Македонскиот — „Григоријевиот“ превод поради својата преголема опширност, поради конзервативниот став кон оригиналниот грчки текст, како и поради нејасните места во текстот што се резултат на различни грешки, не нашол така широка примена како „Средногорскиот“.

Но независно од тоа Григоријевиот превод сепак има големо значење. Овој превод е, како што нагласивме во почетокот, од првостепена вредност за историјата на македонскиот јазик. Иако Григориј Пелагониски настојувал да се придржува строго кон нормите на црковнословенскиот јазик од тоа време, под влијание на Дамаскина Студита, кој постојано напомнува дека му се словата на прост, говорен јазик, и Григориј допушта послободно елементи од народниот говор.

Со својот превод Григориј дал поттик за поголемо воведување на народниот јазик во писменоста. Нагласувајќи во преводот, како и Дамаскин Студит, дека се словата на „општ“ јазик, преводачот веќе започнал да ја буди свеста кај нашите просветители дека треба да се пишува на јазик што го разбира народот. Во подоцнежните преработки и изводи од овој превод таа свест веќе донесува обилни резултати. Од зборници, првобитно наменети за читање во црква, тие постепено се претворале во ракописни книги на веќе чист народен, дијалектен јазик, за домашно четиво. Ракописите со ваква содржина претставуваат предмет за посебно иследување. Нема сомнение дека Дамаскините укажале силно влијание во просветувањето на нашиот народ. Тие одиграле и голема културно-историска улога во општествениот живот на нашиот народ. Дамаскините од 18 и 19 век, написани на народен јазик и упатени на широките народни маси, придонесле многу за постепеноото формирање на националната самосвест кај македонскиот народ.

Нашите просветители од XIX в. (Јоаким Крчовски, Кирил Пејчинович и др.) пишуваат во дамаскинарски дух. Селишчев⁴¹ во 1925 г. одбележува дека преданите трудебеници во просветувањето на простиот народ, Пејчинович и Крчовски, по однос на јазикот оделе по патот што бил набележан од дамаскинарите. Нивните книги и по карактерот на

⁴¹ А. Селищев, Сборник в чест на Васил Н. Златарски, Софија 1925, стр. 403.

содржината и по јазикот се всушност Дамаскини од XIX век. Ќе додадеме дека меѓу нив и Григориј Пелагониски има уште многу анонимни и скромни трудбеници, духовни просветители, кои, главно, преку Григориевиот превод ги ширеле просветителските идеи заложени во *Θησαυρός* на Дамаскин Студит.

Petar Hr. ILIEVSKI

GREGORIUS OF PELAGONIA AS A TRANSLATOR FROM GREEK

S u m m a r y

The translation of Damascenus Stoudites' collection of sermons *Θησαυρός* first into Church-Slavonic and later into the vernacular has played a very important role in the cultural and social life of the Southern Slavs. During a period of about 3 centuries (from the second half of the 16th cent. to the middle of the 19th cent.) the speeches of D. Stoudites alone or together with the sermons of some church fathers, widespread under the name of „Damaskini”, have been almost the only educational, scientific and diverting literature of our people. It is known that the first translation of D. Stoudites' *Θησαυρός* was made in Macedonia, and it was generally accepted that the whole Macedonian translation of this work was made by Gregorius, bishop of Pelagonia and Prilep.

The author of this article deals first with the personality of bishop Gregorius who was known until recently only by name. Determining the time when Gregorius lived and worked, he provides new data from which it is evident that bishop Gregorius was a Slav from Macedonia by origin. At the end of the last (36th) sermon — about St Theodorus Tiron, he adds the following explanation of the word *Φανερωτής*: *фанеротис. нашим же языкомъ явленіе*, where he calls the Slav language his own. As in his Church Slavonic language many features of the popular speech of South-West Macedonia penetrated, we can suppose that he very likely originated from this part of Macedonia.

Comparing the text of Gregorius' translation with the original Greek one, it was noticed that the translation is not equal on the whole. There are sermons whose translation is on a high level, and there are others in which there are mistakes of various kinds. Fortunately two sermons can be ascribed to Gregorius with certainty, because in two manuscripts it is said that they were translated by Gregorius: a) Collection of Sevastjanov, No 50, fr. 16, now in Gosudarstvennaja biblioteka imeni Lenina, Moskva, in the title of the 21st sermon and b). Ms No 315 of the Belgrade Public Library (destroyed during the war) in the title of 22nd sermon. From the text of these two sermons (90 pages altogether) one can see the qualities of Gregorius' translation and then use that text as a criterion for defining the authorship of the remainder which altogether covers about 1100 pages in manuscript.

From the sermons 21 and 22, as well as from some others which are in style very similar to these two, the following peculiarities of the translation emerge:

- a. The Greek text is translated literally and accurately.
- b. The translator intends to find corresponding expressions in Slav language even for shades of rhetorical repetitions and figures of Damascenus' speech, e. g. ζῆτεῖ... γυρεύει... ἐπιθυμεῖ — ищет... желает... вѣжделевает.
- c. Similarly to D. Stoudites, who gives quotations from the Bible in the Hellenistic koiné, and then explains every word in popular speech, bishop Gregorius immitates him in style, even going further when he tries to find as many synonymes as possible for some Greek words which are used repeatedly on the same page, e. g. ἀσθένεια — волѣзнь, немощеніе, περιβόλιον — сад, ограда, вѣтроградъ, etc.
- d. Following the patterns of the Greek compounds, Gregorius forms new Slav compound words, some of which are very successful, e. g. домо-господинъ: οἰκοκύριος, τῆτογονιτελίε: κλεπτοδιώχται, etc.
- e. As he had to translate some new scientific material, unknown in the earlier Slav literature, the translator was obliged to create new terms: жежителъны: χυστικός, проразлоученіе: παραχώρησις, etc.
- f. In some cases he repeats the Greek word and then explains it with more Slav words, e. g. δύο φουστάνια: два фюстана. сирѣчь две ругица, etc.
- g. It is evident that Gregorius knew the colloquial Greek very well, but the classical Greek not so well. The quotations from classical Greek philosophers and poets are only rewritten with Slavic characters and left without any explanation.

Some of these peculiarities were noticed by P. Lavrov who discussed the question of how Gregorius translated from Greek (cf. Дамаскин Студит и сборники его имени „Дамскины“ в югославянской письменности, Odessa 1899, p. 27 s.). Comparing a manuscript from the Belgrade Public Library No 318 (destroyed during the war), a full Macedonian translation of *Θησαυρός* and another Ms, the so called „Nežinski Damaskin“, with the original Greek text, he found out that Gregorius' translation was much better than that of the Nežinski Damaskin. The translator of the latter had dropped many Greek words, which he could not translate, but they were translated by Gregorius. However, during his short stay in Belgrade Lavrov had no possibility to analyse systematically the whole text of the Macedonian translation.

As we already mentioned, the translation of the whole work is not on the same level. There is a great difference e. g. between the translation of the sermons 21 and 22 (as well as of 5, 6, 12, 14, 18) on one hand and that of 8, 9, 10, 11 on the other. While in the sermons which can be ascribed to Gregorius mistakes occur very rarely, and the Slav expressions are very apt, in the other group of sermons there are more mistakes, and the meaning of the Slav expressions is quite often somewhat confused. Some common words like εἰκῶν, δρφανός, etc., correctly translated in the sermons 21 and 22, are not understood in the sermons of the second group.

Analysing the admitted mistakes, one can divide them into three groups:

a. Mistakes due to insufficient knowledge of Greek, especially of the ancient, classical Greek, mixed up with the colloquial, Modern Greek by D. Stoudites, e. g.: *τριχῆ διαστατά* — *власи стoиaтeины, σύνεσις* — *oуcиnenиe, cъчинeниe*, etc.

b. Mistakes, caused by the wrong reading of some Greek words, e.g.: *ἕνα* — *’Янна, ἡ γέενα τοῦ πυρός* — *рвaдcтвo oгнeннoгo, ζώνην* — *живoтъ*, etc.

c. Mistakes due to mishearing of some Greek words, e.g.: *ἡ στεῖρα* *’Αννα* — *пocлeждe Янна, ἐνθυμή σου* — *въ чъc(тъ) ти, εἰς τὴν χώραν* — *въ пcopa*, etc.

On the basis of the results from this analysis the author tries to reconstruct the way and organisation of this translation. He supposes that it was organised in such a way, that one person read the Greek text and, somebody else translated and immediately wrote down the Slav text, which is quite possible for bilinguals. In the sermons where Gregorius took a greater part (21, 22 etc.), there are fewer mistakes and the translation is better.

If some other person(s) took part in this translation, a question is bound to arise: May we call the whole Macedonian translation of Damascenus „Gregorius’ translation”? This question can be answered positively, because:

1. The organiser of this translation was very likely Gregorius of Pelagonia, who after all had considerable authority as a bishop.

2. Gregorius of Pelagonia himself took a great part in the translation of this work. More than half of the sermons are very similar in style with the sermons 21 and 22.

3. The general principles on which sermons 21 and 22 were translated are dominating in the translation of the whole work. They are:

a. To translate literally everything from the Greek text, even in the cases where the translation is meaningless, e. g.: *τὸ δὲ ὕδωρ ὀνομάζεται, ὅτι γίνεται ἀπὸ τοῦ ὕω, ἡγουν βρέχω, ὅτι ὕδωρ βρέχουσι τὰ νέφη* — *а eжe глeтce вoдa, iакo бивaeтъ вoдa, cиpъчь влaжнo. нaвлaжннeтe жиин(!)*.

b. The admitted Greek words introduced in the text are to be explained with other Slav words: *λοῦζματα. ροδoстaγмaтa. cиpъчь шaннвaтeл’нoгo и вoдa тpeндaфиoвa*.

c. A tendency for seeking Slav synonyms for one and the same Greek word, e. g.: *σπίτι* — *дoмъ, xpaминa, кoгъдa*.

The quality of the translation based on these principles, however, is not on the same level in all the sermons.

In the second half of the 16th cent. two translations of D. Stouditus’ *Θησαυρός* into Church Slavonic were made. Along with Gregorius’, there is another one which originates from Bulgaria, the so called „Srednogorski”. This translation is characterised by a more liberal approach to Damascenus’ text. Some parts were abandoned, others added, and at the very outset homilies of some other authors were adjoined to those of Da-

mascenus'. Such an approach caused this translation — shorter and more concise — to undergo a great number of transcriptions and revisions, beginning with the 17th cent.

Gregorius' translation, because of its large dimensions, conservative relation to the original text, from which nothing was missing, and to a certain extent the unclear passages (resulting from the mistakes in translating everything), did not experience so many transcriptions. Nevertheless, Gregorius' translation is of great importance for the Macedonian language and culture for the following reasons:

1. It is an important source for the history of the Macedonian language. It is the first Slav manuscript to admit so many features of colloquial Macedonian speech. Under the influence of Damascenus Stoudites, who repeats in the title of each sermon that it is written in the vernacular, Gregorius also admits elements from the spoken language of South-West Macedonia into the literary Church-Slavonic language. The lexical fund of Gregorius' translation is of special interest to contemporary linguists, and even to cultural workers in general.

2. With this translation Gregorius gave an impulse for introducing the colloquial speech into the literature. From this translation shorter collections were made later written in a dialectal variety of the language and distributed in manuscripts. Thus, from a book destined for lecturing at church services, this translation turned out to be literature for reading in the home in the 18th and 19th centuries. The printed books of our educators Kiril Pejčinovič, Joakim Krčovski, etc., are nothing else but „Damaskini” of the 19th century, both by their contents and their language.